

Nyare litteratur av interesse för språkvårdsarbetet

PUBLIKATIONER FRA SPROGNÆVNENE

Dansk Sprognævn. Årsberetning 1976/77. Gyldendal, København 1977. 30 s.

Som i de tidligere årgange består ca. halvdelen af årsberetningen af et udvalg af de svar som Sprognævnet har givet skriftligt.

Kielikello, Finska språkbyråns informationsskrift, har utkommit med numren 9 och 10. Båda innehåller material som kan intressera också en bredare, icke finskkunnig publik.

Kielikello nr 9 uppfylls till stor del av en omfattande bibliografi över specialordböcker och ordlistor för teknik, näringsliv och närliggande ämnesområden. Avsikten har varit att åstadkomma en komplett förteckning över sådana ordböcker, ordlistor och terminologier som innehåller finska och/eller svenska termer. Förteckningen kompletteras ytterligare i Kielikello nr 10.

Det för skandinavisk publik intressantaste innehållet i Kielikello nr 10 är en rekommendation för transkribering till ryska av finska och svenska namn, och en motsvarande rekommendation för transkribering av ryska namn i finsk text. Kielikello nr 10 utgör på det sättet en välkommen komplettering till de nordiska språknämndernas gemensamma skrift Ryska namn.

Kielikello kan beställas från Statens tryckericentral, marknadsföringsavdelningen, PB 516, SF-00101 HELSINGFORS 10.

Norsk språkråd. Årsmelding 1977. Oslo 1977. 29 s. Årsmeldingen gir en oversikt over Norsk språkråds virksomhet i 1977 og inneholder lov og vedtekter for Norsk språkråd.

Ny ord i dansk 1970—71. Udgivet af Dansk Sprognævn. Gyldendal, København 1978. 115 s.

Bogen er en fortsættelse af *Ny ord i dansk 1968—69*, der udkom i 1972. Den indeholder ca. 500 ord og ordforbindelser som er blevet mere eller mindre almindelige i toårsperioden 1970—71. Ved hvert ord er der anført eksempler i form af citater fra aviser, tidsskrifter, bøger, radio, tv osv., med kildeangivelser. Foruden den alfabetiske ordliste indeholder bogen en systematisk oversigt over ordtyper. Af den fremgår det bl.a. at dansk stadig bliver stærkt påvirket af især engelsk og svensk.

Hvornår — eller om — der kommer et nyt bind i serien *Ny ord i dansk*, er på grund af Dansk Sprognævns personalesituation højst usikkert.

Nyt fra Sprognævnet. Nr. 19. 1977. 8 s.

Nummeret indeholder et udvalg af svar som Sprognævnet har givet, og en artikel af *Erik Hansen* om brugen af *at* efter verberne *turde*, *gide* og *behøve* ("Behøver vi at?").

Siden *Nyt fra Sprognævnet* begyndte at udkomme i 1968, er der blevet udsendt to numre af bladet om året. På grund af nedskæringerne i Dansk Sprognævns budget bliver der dog kun råd til at udsende ét nummer i 1978, og nr. 20, der skulle have udkommet i april 1978, er derfor udskudt til oktober 1978.

For 1979 er der bebudet yderligere nedskæringer i nævnets budget, hvorfor det er overvejende sandsynligt at nr. 20 vil blive det indtil videre sidste nummer af bladet.

Serien *Skrifter utgivna av Svenska språknämnden*:

Nr 61 *De nordiska språkens framtid*. En antologi redigerad av Bengt Sigurd. 1977. (Anmäls på s. 90.)

Nr 62 *Språk i Norden 1977*. Årsskrift för de nordiska språknämnderna. 1977.

Nr 63 *Per A. Pettersson, Sjukvårdsspråk*. 1977. (Anmäls på s. 102.)

Språknytt, meldingsbladet for Norsk språkråd, kom i 1977 som vanleg med fire nummer på 16 sider kvar. Nr. 1 konsentrerte seg langt på veg om femårsjubileet for Norsk språkråd og dei

problem, arbeidsfelt og oppgaver som byr seg fram for rådet. Dette emnet vart drøfta i ein artikkel av Leif Mæhle (s. 2—7) og eit intervju med Lars Sødal (s. 7—9). Spørsmålet om bruk av fremmendord i norsk vitskap vart drøfta av Tore Hauger i same nummeret (s. 10—11), og av Marianne Haslev i nr. 3 (s. 10—12). Else Ryen skreiv i nr. 2 (s. 1—3) om språkbrukskilnader mellom kjønna. Vigleik Leira har i fleire artiklar (nr. 2 s. 10—13, nr. 3 s. 1—3, nr. 4 s. 7—8) skrive om nyordsvoksteren i språket. Av andre emne som er tekne opp, kan vi nemne etymologi (Oddvar Nes, nr. 2 s. 4—7), normering av stadnamn (Aksel Lydersen, nr. 3 s. 5—6), den nye *Riksmålsordboken* (bokmelding av Dag Gundersen, nr. 3 s. 7—9), språksosiologi (Lars S. Vikør, nr. 4 s. 4—6) og samsvarbøying av adjektiv og partisipp på bokmål (nr. 4 s. 12—13).

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utgivits med fyra nummer. Ur innhålltet kan nemnas följande artiklar. Nr 1: *Margareta Westman*, "Språklig bedömning i skolan", *Sigurd Fries*, "Växtnamnsvård", *Bertil Molde*, "Kvalité, specialité och societé". Nr 2: "Alla lärare svensklärare?" — ett brev med kommentarer, *Karl-Hampus Dahlstedt*, "Demokrati och språkvård", *Britt-Louise Gunnarsson*, "Om syndens utveckling i svenskan" (om ordet *synd*). Nr 3: "Alla lärare svensklärare" — fortsatt och avslutad debatt, *Ulf Telemann*, "Rätt och rätt i språket". Nr 4: *Mikael Reuter*, "Svenskan i Finland och finlandssvensk språkvård", *Inger Marcks von Würtemberg*, "Om språkvård i statens tjänst", *Peder Skyum-Nielsen*, "International sprogplanlægning".

Svensk handordbok utgiven av Svenska språknämnden. 3:e tryckningen. 1977.

Utbildningsterminologi. Finsk-svensk ordlista. Forskningscentralen för de inhemska språken, Svenska språkbyråns ordlistor 1, Helsingfors 1977. Sammanställd av Mikael Reuter. 80 s.

Ordlistan har kommit till för att svara mot det stora behovet av auktoriserad svensk terminologi på utbildningens område i Finland. De senaste årtiondenas utbildningsreformer — grund-

skolan, högskolornas examensreform och den förnyade utbildningen på gymnasial nivå — har medfört en uppsjö av nya termer och uttryck på finska. De svenska motsvarigheter som ges i ordlistan har kommit till genom ett omfattande lagarbete med representanter för berörda myndigheter och andra sakkunniga, och i många fall har det varit fråga om ett aktivt nyskapande.

Bokens huvuddel är en finsk-svensk ordlista med omkring tvåtusen uppslagsord och fraser. Därefter följer en förteckning över läroplanskommissionerna för utbildningen på gymnasial nivå och en förteckning över de föreslagna nya grundlinjerna inom yrkesutbildningen, båda med de finska namnen som uppslagsord. I ett specialavsnitt redigerat av Finska språkbyrån ges rekommendationer om bättre finska termer än vissa av dem som tidigare använts. Ett svenskt register på 12 sidor ger sidhänvisningar till den finsk-svenska delen. Boken avslutas med tilläggscommentarer om några problematiska frågor: benämningarna på de olika utbildningsnivåerna, olika slag av vidareutbildning, olika ord för urval och antagning och slutligen akademiska grader och titlar i Finland.

Ordlistan distribueras av Statens tryckericentral, marknadsföringsavdelningen, PB 516, SF-00101 HELSINGFORS 10.

Westman, Margareta: Att skriva bättre offentlig svenska. Utgiven av Statens personalutbildningsnämnd och Svenska språknämnden. 1977. (Anmäls på s. 109.)

DANMARK

Af Henrik Galberg Jacobsen (HGJ) og Pia Riber Petersen (PRP)

Andersen, Peter Bøgh: Sproget på arbejde. Bidrag til en materialistisk sprogteori. GMT, Kongerslev 1977. 233 s. + appendiks m. tekster og protokoller.

Formålet med bogen er "at bidrage til skabelse af en sprogteori på et materialistisk grundlag, en teori der fra starten opfatter sproget som et uadskilleligt led i samfundet". Bogen

skolan, högskolornas examensreform och den förnyade utbildningen på gymnasial nivå — har medfört en uppsjö av nya termer och uttryck på finska. De svenska motsvarigheter som ges i ordlistan har kommit till genom ett omfattande lagarbete med representanter för berörda myndigheter och andra sakkunniga, och i många fall har det varit fråga om ett aktivt nyskapande.

Bokens huvuddel är en finsk-svensk ordlista med omkring tvåusen uppslagsord och fraser. Därefter följer en förteckning över läroplanskommissionerna för utbildningen på gymnasial nivå och en förteckning över de föreslagna nya grundlinjerna inom yrkesutbildningen, båda med de finska namnen som uppslagsord. I ett specialavsnitt redigerat av Finska språkbyrån ges rekommendationer om bättre finska termer än vissa av dem som tidigare använts. Ett svenskt register på 12 sidor ger sidhänvisningar till den finsk-svenska delen. Boken avslutas med tilläggskommentarer om några problematiska frågor: benämningarna på de olika utbildningsnivåerna, olika slag av vidareutbildning, olika ord för urval och antagning och slutligen akademiska grader och titlar i Finland.

Ordlistan distribueras av Statens tryckericentral, marknadsföringsavdelningen, PB 516, SF-00101 HELSINGFORS 10.

Westman, Margareta: Att skriva bättre offentlig svenska. Utgiven av Statens personalutbildningsnämnd och Svenska språknämnden. 1977. (Anmäls på s. 109.)

DANMARK

Af Henrik Galberg Jacobsen (HGJ) og Pia Riber Petersen (PRP)

Andersen, Peter Bøgh: Sproget på arbejde. Bidrag til en materialistisk sprogteori. GMT, Kongerslev 1977. 233 s. + appendiks m. tekster og protokoller.

Formålet med bogen er "at bidrage til skabelse af en sprogteori på et materialistisk grundlag, en teori der fra starten opfatter sproget som et uadskilleligt led i samfundet". Bogen

er bygget op omkring analyser af "produktionssprog" i dette tilfælde det sprog nogle automekanikere bruger under og til deres arbejde. *HGJ*

Blinkenberg, Andreas og Høybye, Poul: Dansk-fransk ordbog/ Dictionnaire Danois-Français. Tredje reviderede og forøgede udgave. Bind 2, 2. halvbind, sla—å. Arnold Busck, København 1977. S. 505—1039.

Med udsendelsen af dette halvbind er den ny udgave afsluttet. Første halvbind blev udsendt i 1975 (se Sprog i Norden 1976, s. 89). Ordbogen er med sine ca. 230 000 opslagsord (2. udg.: ca. 200 000) den ordbog der indeholder flest danske opslagsord. *HGJ*

Chomsky, Noam: Om sprog. Oversat fra *Reflections on Language* (1975) af Lone Hedemann. Gyldendal, København 1977. 247 s.

I bogen behandler Chomsky "uenigheden mellem psykologer, filosoffer og lingvister om sprogets struktur og udvikling og analyserer årsagerne til, at sprogforskningen har fulgt andre baner end den naturvidenskabelige". Der er en omfattende bibliografi og et navnerregister. *PRP*

Corder, S. Pit: Sprogundervisning og sprogvidenskab. Oversat fra *Introducing Applied Linguistics* (1973) af Per Bondesen. Gyldendals sprogbibliotek. Gyldendal, København 1977. 370 s.

Indeholder hovedafsnittene Sprog og sprogindlæring, Lingvistik og sprogundervisning, og Metoder i anvendt lingvistik. Med fyldig litteraturliste og med emnerregister og navnerregister. *HGJ*

Danmarks gamle Ordsprog II. "Hans Thomissøns Ordsprog". Poul Enevoldsen: Farrago. Rostgaard 218, 4° og Thott 1509, 4°. Udg. af John Kousgård Sørensen. Det danske Sprog- og Litteraturselskab. C. A. Reitzels Boghandel, København 1977. 184 s.

Det først udsendte bind i udgaven *Danmarks gamle Ordsprog (DgO)*. Udgaven skal omfatte alle trykte og utrykte ord-

sprogssamlinger fra tidsrummet 1500—1700 (fra Peder Låle til Peder Syv). Den kommer antagelig til at bestå af 7 bind. *HGJ*

Danske Folkemaal. Generalregister til årgang 1—20 (1927—1975). Udg. af Institut for Dansk Dialektforskning (Udvalg for Folkemaal). Akademisk Forlag, København 1977. 93 s.

Generalregisteret indeholder en alfabetisk indholdsfortegnelse, en fortegnelse over anmeldte forfattere og tidsskrifter, et personregister, et sagregister, et topografisk register omfattende sproglige eller saglige bidrag til behandlingen af de enkelte dialektområder og et ordregister. *PRP*

Gradenwitz, Mogens: Dansk Tekstlære. Gyldendal, København 1977. 268 s.

Bogen er beregnet som lærebog for seminarierne og ved basisundervisningen ved universiteterne. Forfatteren kommer hele danskfaget rundt; starter i beskrivelse af det grafiske og ender med fortolkning af tekster. Undervejs er der bl.a. afsnit om billedlæsning, fonetik, stavefejl, versrytme, syntaks og argumentationsanalyse. Der er litteraturhenvisninger og en alfabetisk liste over fagudtryk. *PRP*

Hansen, Helge m.fl.: Retorik. Teori og praksis. Munksgård, København 1977. 162 s.

Bogen er tænkt som en grundbog i retorik ved seminarier og universiteter. Der er 5 kapitler, skrevet af hver sin forfatter. *Helge Hansen* skriver om Stemmebrug, *Carl Ulrik v. S.-Ph. Andersen* om Sprogbrug, *Børge Troelsen* om Udtrykselementerne, *Ellen Malberg* om Oplæsning af fiktionsprosa og *Poul Martin Møller* om Fri mundtlig fremstilling. Hvert kapitel indeholder en del opgaver og øvelser, og der er supplerende litteraturlister. *PRP*

Holmboe, Henrik: Dansk Retrogradordbog. Akademisk Forlag, København 1978. 259 s.

Denne baglænsordbog er "den første af sin art på dansk og om dansk", og den imødekommer et stort behov. Netop fordi den er den første kunne man måske have ønsket sig et fyl-

digere forord hvor de principielle problemer med at lave en sådan ordbog, blev præsenteret. Antallet af ord er "ca. 51.000, dvs. ret nøje det samme omfang og ordforråd som i Nudansk Ordbog og Retskrivningsordbogen", og ordene er ordnet i fire grupper: en hovedliste, og lister over henholdsvis personnavne, danske stednavne og udenlandske stednavne. *PRP*

Kjøller, Klaus: Aktiv seer eller Hvordan jeg lærte at elske politikerne. Borgen, København 1977. 130 s.

Bogens emne er sprogbrug i vid forstand hos "mediepolitikere" som fx Mogens Glistrup og Erhard Jacobsen. Forfatteren har sat sine sprogbogsanalyser ind i en fiktiv ramme, hvad der — sammen med bogens hele humoristiske tone — medvirker til at de kan læses med udbytte af en bredere kreds end dem der normalt læser faglitteratur om sprog og sprogbrug. *HGJ*

Kontrastiv Lingvistik i Danmark. Udgivet af Statens humanistiske Forskningsråd 1977. 243 s. Distr.: Institut for germansk filologi, Københavns Universitet, Njalsgade 80, 2300 København S.

Bogen er en samling af foredrag holdt på Statens humanistiske Forskningsråds seminar i København 31.8—3.9.1976. Den indeholder bl.a. en orientering om et projekt Dansk grammatik for udlændinge af *Chr. Becker-Christensen* og *Anne Marie Heltoft*. Grammatikken er struktureret ud fra semantiske kriterier.

Viggo Hjørnager Pedersen gør rede for den kommende store dansk-engelske ordbog (som skal efterfølge Vinterberg & Bodelsen: Dansk-Engelsk Ordbog, 1976) i artiklen Engelsk Instituts ordbogsprojekt — organisatoriske og metodiske problemer, og *Elisabeth Møller* behandler planerne for den store dansk-tyske ordbog i artiklen Projektet "Dansk-tysk ordbog". *PRP*

Kruse-Blinkenberg, Lars: Dansk Bibelsprog 1716—1740. Skrifter udgivet af Københavns Universitets Institut for Religionshistorie 3. København 1978. 144 s. Distr.: Institut for Religionshistorie, Købmagergade 44—46, 1150 København K.

Afhandlingen knytter sig til forfatterens tidligere arbejder om dansk bibelsprog: "*Sproget i midten*". Nogle bidrag til beskrivelsen af oplysningstidens danske bibelsprog (Festskrift udg. af Københavns Universitet i anl. af årsfesten 1975), og *Velsigne og velsignelse — et bidrag til dansk betydningslære* (omtalt i *Sprog i Norden* 1977, s. 75 f.). Bogens første del har overskriften *Bibelsproget 1716—1740*, mens anden del behandler betydningen af ordene *anger* og *angre* i Christian den Sjettes Bibel 1740. Med et resumé på engelsk. *HGJ*

Meddelelser fra Dansk lærerforeningen. 15. årgang, hæfte 3. Gyldendal, København 1977. S. 203—303.

Hæftet er et temanummer med 6 artikler om skolesprog, nærmere betegnet "klasseværelsesinteraktion", dvs. samtalerne mellem lærer og elever i klassen. *HGJ*

Mortensen, Mette: Sprog og skole. Studierien udg. af Dansk lærerforeningen. Gyldendal, København 1977. 56 s.

Øvelsestekster (2 interview med gymnasieelever, 1 med en gymnasielærer) og artikler om sprog og begrebsdannelse mv. De fleste af artiklerne er optryk (bl.a. fra *Børn, sprog og undervisning*, 1975 (se *Sprog i Norden* 1976, s. 90), og fra *Maktspråket*. *Pockettidningen R*, 1973 (se *Sprog i Norden* 1975, s. 115 f.)). Bogen er beregnet for gymnasier, hf-kurser og seminarier. *HGJ*

Mål & Mæle. 4. årgang, nr. 1—4. Redigeret af Erik Hansen og Ole Tøgeby. Arena, Viborg 1977—78. Hvert nummer er på 32 s.

Foruden den faste sprogkasse er følgende artikler af særlig interesse for sprognævnenes arbejde: *Stig Örjan Ohlsson*: *Nabospråksforståelse*. *Nabospråk* eller *grannspråk* (nr. 1); *Allan Karker*: *Annisitetens chance* (om det usandsynlige i at *Retskrivningsordbogen* optager formen *annisitet* ved siden af *anciennitet*, nr. 3); *Pia Riber Petersen*: *Center i centrum* (om *center* som produktivt orddannelseselement, nr. 4). *HGJ*

Nudansk Ordbog. Bind 1—2. 9. udgave ved Erik Oxenvad.

Politikens Forlag, København 1977. 1174 s.

Denne udgave er revideret og forøget i forhold til 8. udgaven som kom i 1974. 1. udgaven er fra 1953. *PRP*

Papir. Tidsskrift for sprogforskning. 2. årgang, nr. 7. Redigeret af Frans Gregersen, Jesper Hermann og Jan Katlev. GMT, Kongerslev 1977. 123 s.

Tidsskriftet indeholder to artikler: Sociolingvistikens sprog-begreb af *Harriet Bjerrum Nielsen* og En eksemplarisk beskrivelse af en folkeskolelærers praksis af *Anne-Marie Søderberg*. *PRP*

Pedersen, Karen Margrethe: Dialekt, regionalsprog, rigssprog — en analyse af børns skolesprog. Udg. af Institut for Grænse-regionsforskning, Åbenrå 1977. 132 s.

En undersøgelse af forholdet mellem rigssprog og dialekt og regionalsprog hos elever på forskellige klassetrin i Gram i Sønderjylland. Undersøgelsen omfatter, foruden elevernes skolesprog, sproget i elevernes hjem og lærernes opfattelse af forholdet mellem rigssprog og dialekt/regionalsprog. Forfatteren fremhæver de problemer som brugen af dialekt og regionalsprog giver mht. bl.a. læsning og mundtlig og skriftlig fremstilling, og diskuterer i et afsluttende kapitel mulighederne for at afhjælpe disse problemer. *HGJ*

SAML. Skrifter om anvendt og matematisk lingvistik. Nr. 4. Redigeret af Henning Spang-Hanssen. Udg. af Københavns Universitets Institut for Anvendt og Matematisk Lingvistik. København 1977. 118 s. Stencileret. Distr.: SAML, Institut for Anvendt og Matematisk Lingvistik, Njalsgade 96, 2300 København S.

I dette nummer af tidsskriftet er der især to artikler der har interesse i denne sammenhæng. I artiklen En orientering om DANWORD redegør *Bente Mægaard og Hanne Ruus* for deres projekt hvis formål er "at undersøge et repræsentativt udsnit (på 1.25 million løbende ord) af moderne dansk med automatiske metoder, især med henblik på frekvens af ord. Udover de beregnede frekvenser har projektet interesse ved

udviklingen af de automatiske metoder til bl.a. morfologisk analyse og entydiggørelse af homografer og ved anvendelse af databaseteknik til lagring af de fundne resultater”.

Erik Hansen skriver om Grammatisk interpunktion. Dansk Sprognævn arbejder med at redigere en ny udgave af Retsskrivningsordbogen, og i den forbindelse har Erik Hansen givet udkast til afsnittet om kommatering. Artiklen her er affødt af det arbejde. *PRP*

Skyum-Nielsen, Peder: Language Problems and Language Treatment in the Danish Speech Community. Language Planning Newsletter, vol. 4, no. 1, febr. 1978, s. 1 og 3—5. East-West Center, Culture Learning Institute, Honolulu, Hawaii.

Forfatteren giver bl.a. en kritisk oversigt over Dansk Sprognævns virksomhed og skitserer et forslag til forbedring af grundlaget for sproglig normgivning i Danmark. *HGJ*

SPRINT. Sproginstitutionernes Tidsskrift. Handelshøjskolen i København. 1977.1 og 1978.1. Distr.: SPRINT, HHK, Fabrikvej 7, 2000 F.

Bladet, der tænkes udsendt 3 gange om året, vil i lettilgængelig form behandle emner inden for først og fremmest de fire hovedsprog engelsk, fransk, spansk og tysk. De to indtil nu udsendte numre har bl.a. indeholdt artikler om brugen af store eller små bogstaver i initialforkortelser, om terminologi (“Terminologi — hvad er det?”), om termerne helsætning og hovedsætning, og om kommunal terminologi på dansk og tysk. *HGJ*

Tendenser i Nordisk Psyko- og Sociolingvistik. Metodeseminar i Stockholm, april 1976. Redigeret af Jesper Hermann i samarbejde med Inger Ahlgren, Jan Anward og Hans Rossipal. Udg. med støtte af Nordisk Kulturfond, København 1977. 116 s.

20 seminarindlæg af yngre nordiske lingvister med resumeer af de efterfølgende diskussioner. Af særlig interesse for sprognævnets arbejde er *Peder Skyum-Nielsen: Undersøgelse af principgrundlaget for sproglig normgivning vedrørende dansk.* *HGJ*

FINLAND

Av Mikael Reuter

Andersson, Erik: Verbfrasens struktur i svenskan. En studie i aspekt, tempus, tidsadverbial och semantisk räckvidd. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, nr 18, Åbo 1977. 564 s.

Denna digra doktorsavhandling har som mål att beskriva den syntaktiska strukturen i svenskans verbfraser för att nå fram till en bättre förståelse av korrespondensen mellan uttryck och innehåll. Den lingvistiska ramen är transformations-teoretisk, och författaren skisserar upp några basregler, som alstrar djupstrukturer, och några transformationer, som förvandlar djupstrukturerna till ytstrukturer, och diskuterar vidare några begränsningar på överensstämmelsen mellan ytstrukturerna och de semantiska representationerna.

Andersson börjar sin beskrivande framställning med att diskutera olika typer av tidsadverbial i svenskan: minimi- och maximidurationer (*i en minut resp. på en minut*), finala durationer (*för maj månad*), tidpunktsadverbial (*kl. 16, vid tredje försöket*), kardinala iterationsadverbial (*fyra gånger*), frekvensadverbial (*tre gånger i veckan*) och ordinala iterationsadverbial (*för tredje gången*). Han visar här på den s.k. motivationsprincipen: varje tidsadverbial bör vara motiverat för att få användas, och denna princip kan förklara många av de semantiska och syntaktiska begränsningar som kan påvisas i fråga om användningen av tidsadverbial.

Följande kapitel behandlar svenskans aspektkategorier. Imperfektiva verbfraser kan beteckna stabila tillstånd (*bo i Åbo*) eller temporära tillstånd (*springa*), perfektiva verbfraser kan beteckna durativa händelser (*bestiga ett berg*) och momentana händelser (*slockna*). Gränserna mellan de olika kategorierna är emellertid stundom flytande, och bl.a. genom att studera vilka tidsadverbial som kan användas kan man visa hur det är möjligt att genom vad författaren kallar aspektuell avledning förändra aspekten hos vissa verbfraser. Så kan t.ex. en perfektiv verbfras för en durativ händelse i vissa fall avledas till en imperfektiv verbfras för temporärt tillstånd: *Han byggde ett*

hus när jag var där, men har inte fått det färdigt än.

Författaren fortsätter med att redogöra bl.a. för svenskans tempusystem och samspelet mellan tempusform och tidsadverbial. Han diskuterar bl.a. begränsningar i användningen och placeringen av *redan*, *ännu*, *först* och *längre* i olika tempusformer och skillnaden mellan imperfektum och *ha*+supinum (*Einstein har besökt Princeton många gånger* förutsätter att Einstein lever och vi måste alltså nu använda satsen *Einstein besökte Princeton många gånger*; *Princeton har besökts av Einstein* kan man däremot säga så länge Princeton existerar, och tempusvalet är alltså beroende av topikvalet).

I ett kapitel om förhållandet mellan semantisk och syntaktisk struktur ges en rad regler för överensstämmelsen mellan ytstrukturen och den semantiska strukturen. Författaren visar bl.a. att ett element som står högt i den semantiska hierarkin, i ytstrukturen bör stå antingen i en högre sats än ett lägre element, eller också anknytas senare till verbfrasen. Ofta är emellertid reglerna inte absoluta, utan kan tolkas som performanstendenser. Avvikelser från reglerna markeras ofta med intonationen.

Andersson uppställer slutligen några frasstrukturregler och transformationer för svenskan, och diskuterar framför allt fundamentering, finitframflyttning, adverbialhopp över subjektet, adverbialflyttning till mittfältspats, pronomenhopp och kvalifikatorframflyttning.

Det är omöjligt att inom ramen för en begränsad recension göra Erik Anderssons omfattande studie rättvisa. Det råder i varje fall inga tvivel om att den innehåller en imponerande mängd kunskap om de regler och begränsningar som styr vår användning av verbfraser och framför allt av olika slags adverbial. Boken erbjuder intressant läsning inte bara för lingvister utan också för mera praktiskt inriktade språkbrukare och språkvårdare.

Språkbruk och språkvård. Tredje upplagan, väsentligt omarbetad. Red. av Björn Pettersson och Mikael Reuter. Schildts, Helsingfors 1977. 142 s.

Språkbruk och språkvård omfattar en samling uppsatser

kring språkanvändning och språkriktighet och ett par kommenterade ordlistor. Boken är avsedd som vägledning för språkbrukare och översättare, och den behandlar framför allt finlandssvenskan och dess problem. Den aktuella tredje upplagan innehåller två nyskrivna uppsatser och också det övriga innehållet är omarbetat och moderniserat.

Boken inleds med en uppsats av Carl-Eric Thors om språkvård förr och nu. Författaren behandlar dels den internationella och allmänsvenska språkvården, dels den finlandssvenska språkvården sedan 1800-talets slut. Uppsatsen är nyskriven.

I den andra nyskrivna uppsatsen skriver Mikael Reuter om uttalet i finlandssvenskan, huvudsakligen i jämförelse med det rikssvenska uttalet men också med sidoblickar på finskt uttal. Det är främst fråga om en deskriptiv studie, men den innehåller också råd till professionella talare som t.ex. radiojournalister. I många avseenden omprövas den äldre finlandssvenska språkvårdens fördömande syn på provinsialismer i uttalet.

Under rubriken Allsvenska ord och provinsiella behandlar Eva Stenius ett antal säregenheter i finlandssvenskan och ger råd om hur man skall undvika dem och använda allsvenska uttryck. Björn Pettersson skriver om språk och stil i affärsbrev, och kompletterar sin uppsats med en kommenterad förteckning över vissa ord och uttryck som förekommer i affärsbrev. Ett antal speciella översättningsproblem diskuteras av Sven Forsman i uppsatsen Från finska till svenska.

Boken avslutas med en kommenterad finsk-svensk ordlista, Sexhundrasextiosex fallgropar, som omfattar några av de vanligast förekommande felöversatta orden i juridiskt och administrativt språkbruk. Ordlistan har gjorts upp av Lars Bruun. Trots ett litet antal smärre bristfälligheter hör den till de mest tillförlitliga när det gäller detta speciella ordförråd, som ofta är otillfredsställande behandlat i vanliga ordböcker och som förändras i takt med lagstiftningen och det offentliga språkets utveckling.

Språkbruk och språkvård har utgivits under medverkan av Svenska språknämnden i Finland och den tredje upplagan har redigerats på svenska språkbyrån.

NORGE

Av Arnold Dalen (AD), Jan Terje Faarlund (JTF), Jan Ragnar Hagland (JRH), Alfred Jakobsen (AJ) og Jarle Rønhovd (JR)

Faarlund, Jan Terje: *Embedded clause reduction and Scandinavian gender agreement*. *Journal of Linguistics* 13, s. 239—257.

Det finst i norsk ei gruppe predikative adjektiv som syner ein sær eigen mangel på kongruens med subjektet i overflatestrukturen, jfr. døme som: *Erter er godt*, *Grammatikk er morosamt*. I slike strukturar har vi alltid nøytrumsforma av adjektivet, sjølv om subjektet ikkje er eit nøytrumsord, eller om det står i fleirtal. Forfattaren følgjer tradisjonell TG-analyse når han argumenterer for at subjektet i slike overflatestrukturar går tilbake på ei heil setning i djupstrukturen. Men medan tradisjonell TG-analyse vil hevde at denne setninga i djupstrukturen blir redusert fordi den inneheld ein uspesifisert NP som subjekt, meiner forfattaren at det som utløyser reduksjonen, skuldast lik-NP-stryking. *Erter er godt* kan derfor førast attende til *At X et erter, er godt for X*. Argumentasjonen for ei slik løysing er knytt til det faktum at i norsk har infinitivuttrykk i setningar som *Ola liker å danse* berre ei lesing: *Ola_i liker at Ola_i dansar*. Dersom subjektet for infinitiven skulle kunne strykast ut frå andre vilkår enn einast koreferanseidentitet, måtte setninga ovanfor også kunne ha lesinga: *Ola_i liker at nokon_j dansar*.

Forfattaren går så over til å studere verbet i den innsette djupstruktursetninga, og finn at verbet er bestemt av det predikative adjektivet (og kontekst), jfr.: *Å lese bøker er lærerikt*, *Å ta drosje er dyrt*, *Å ete erter er godt*, *Å studere grammatikk er morosamt*. Forfattaren meiner derfor det er mogeleg å postulere eit abstrakt verb i djupstrukturen. Dette verbet er kalla REL (for relasjon), og det er eit transitivt verb som så får semantisk uttolking og leksikalsk form ut frå innhaldet i det predikative adjektivet. REL kan også realiserast som overflatepreposisjonen *med*: *Det er dyrt med drosje*,

Det er godt med erter, eller ved nekting som utan: Det er einsamt u t a n venner. JR

Hallan, Nils: Bygdenamnet Skaun (Skogn). Namn och Bygd 1977, s. 28—37.

Skaun er navnet på 7 bygder i Norge og en i Sverige. Navnet ble tidligere forbundet med got. *skauns*, moderne tysk *schön*, og det tyske verbet *schauen*, engelsk *show*, ord som ikke er belagt i de gamle nordiske språkene. Hallan mener navnet tilhører en annen gruppe ord som har som sin mest kjente representant det fellesgermanske appellativet for fottøy, got. *skohs*, nord. *sko*, mod. eng. *shoe*. Skaun er ifølge forfatteren sannsynligvis en avledning av det norrøne *skauð* f. 'vulva' (pl. *skauðir* betyr 'forhud hos hest'). Felles betydning for alle disse ordene er: 'noe som er formet som en belg eller pose, et hylster eller overtrekk'.

De sørsamiske dialektene i Norge og Sverige har et ord *skaunja* som etter alt å dømme er lånt fra urnordisk. Den opprinnelige betydningen av dette substantivet synes å ha vært 'en sekk eller pose eller noe som er formet som en pose'. Siden alle Skaun-bygdene ligger rundt en vik eller et vatn eller på flatt land omgitt av åser, antar forfatteren at disse bygdene er blitt betraktet som lukket poseformet land, og at *skaun* var et appellativ som betydde 'pose'.

Hallans nytolkning av bygdenavnet er avgjort å foretrekke framfor den gamle. *AJ*

Haugland, Kjell: Lærarane i brodden for norsk målreising på 1800-talet. Syn og Segn 1977, s. 177—188.

Ivar Aasen la midt på 1800-tallet det teoretiske grunnlaget for landsmålsrørsle. Allerede ved hundreårsskiftet hadde det som begynte som vitenskapelig teori, utviklet seg til en folkerørsle. I denne artikkelen reiser Haugland spørsmålet om hvilke krefter og sosiale grupper som stod bak målarbeidet, og om hvem som arbeidde landsmålet fram i bygdene og fikk det inn i skole, kirke og offentlig liv. Han slår fast at mer enn noen annen yrkesgruppe var det lærerne som stod bak denne innsatsen. De var selv på vei oppover i samfunnet og trengte

da en fast kulturell forankring og prestisje. Landsmålet og den nasjonale ideologien gav dem det. En rekke lærerseminarer ble utklekkingsreder for "Maalviner" som så drog ut i bygdene og tok opp arbeidet for målsaka. *AJ*

Hellevik, Alf: Liberalisering av rettskrivinga — for kven? Syn og Segn 1977, s. 213—219.

Norsk språkråd vedtok på møte 9. oktober 1976 at det i rettskrivningen skal være et skille mellom hovedformer og sideformer, og at hovedformene, den såkalte "læreboknorma-len", bør legges til grunn for målbruken i lærebøker og offentlig tjeneste. Dette er en regel som lenge har vært praktisert, og altså ikke et nytt påfunn av Språkrådet, som det har vært hevdet. Sideformene skal være til hjelp for skriftmålsopp-læringen i skolen, til bruk for elevene. Hellevik understreker at bruksområdet for de ulike rettskrivningsformene er en integrerende del av hele rettskrivningssystemet. En økt valgfrihet for statens tjenestemenn kan føre til at en må stramme inn på den store valgfriheten elevene nå nyter godt av. Dette vil bli til skade for morsmålsundervisningen. *AJ*

Kristiansen, Bjarne: Språkstrid og politikk. De nordiske språ-kenes framtid 1977. J. W. Cappelens Forlag AS, s. 41—57.

På Sosiologisk institutt ved Universitetet i Bergen har en begynt å samle inn systematisk informasjon om den organi-serte utbygging av språksak, avholdssak og lekmannsbevegelse for å se hvilke regionale særtrekk en kan utlede. Forfatteren, som er vitenskapelig assistent i sammenliknende politikk, viser at en rent statistisk kan finne en sammenheng mellom engasje-ment i de tre nevnte saksområdene, altså at de som fore-trekker nynorsk, i større grad enn bokmålsfolk er opptatt av avholdssak og religiøs virksomhet. Han påpeker også at en selvsagt ikke kan si at denne sammenhengen er entydig for alle sosiale grupper, geografiske regioner etc., men at tabellene kan tjene som utgangspunkt for mer grundige studier omkring dette sakskomplekset.

Et av avsnittene i artikkelen handler om språksak og parti-politikk. Her vises det at den språklige konfliktlinje går på

tvers av det alminnelige partiskille (borgerlige mot sosialistiske partier). Prosentvis finner en de fleste nynorskvelgerne i mellompartiene. Med basis i et fyldigere materiale ville det vært mulig å se hvilken effekt språket har for valg av parti. *AJ*

Mål og Makt. Flogskrift utgitt av Studentmållaget i Oslo. Nr. 1—4, 1977.

Tittelen på Nr. 2 er *Målstrid og massemedia*. I artikkelen "Nynorsk og nynorskjournalistar i Bokmålspressa" (s. 2—10) drøfter Einar Ådland årsakene til at det er så vanskelig å få nynorsken nyttet i rimelig grad i det vi til vanlig kaller bokmålspressen i byene. Magnus Helge Torvanger gir et oversyn over nynorskens stilling i norske aviser (s. 11—22), og han kommer også med forslag om hvordan vi kan styrke nynorskbruken i pressen. Morten Rønning har intervjuet programredaktører og distriktssjefer i NRK om deres syn på kravet om at ca. 1/4 av ordsendingene over riksnettet skal være på nynorsk (s. 23—30). Det generelle inntrykket han sitter igjen med, er at de er lojale mot 25 %-kravet og regelen om offisiell målbruk i hallotjenesten, dagsnytt, meldingstjenesten og skolekringkastingen.

I Nr. 4 er temaet *språkplanlegging*. Magne Myhren har skrevet en leseverdige artikkel om de eldre prinsippene for normering av nynorsken, det etymologiske som særlig Ivar Aasen og Gustav Indrebø stod for, og det ortofonistiske som bl.a. Olaus Fjørtoft og Halvdan Koht hevdet (s. 2—11). Myhren peker på at de fleste ortofonistene mistolket Aasen på urette premisser. De mente at han rettet seg for mye etter norrønt. Myhren viser hvordan Aasen sammenliknet dialektene innbyrdes og gav regler ut fra det uten at han i hvert enkelt tilfelle behøvde å være bundet til det norrøne systemet. Det lå bare under og var en referanseramme som han støttet seg til. Men ofte hendte det riktignok at den formen han fikk ved en intern sammenlikning, var lik den norrøne.

Av direkte interesse for språknemndfolk er en artikkel som Helge Sandøy og Lars S. Vikør har skrevet sammen. Den har tittelen: "Språkplanlegging — Føresetnader, retningslinjer og følgjer" (s. 12—29). De går systematisk gjennom en del prin-

sjipper for språkplanlegging, drøfter dem og ser på følgene. De tar først opp de prinsippene som etter deres syn bør ligge til grunn, og gransker deretter noen prinsipper som har vært brukt i språknormeringen, men som de ønsker å avvise.

Av andre artikler i denne årgangen nevner jeg: Ingrid Amundsen: "Riksmålsreaksjonen" (Nr. 1, s. 1—8), Knut S. Vikør: "Staten og målreisinga" (Nr. 1, s. 8—17), Oddrun Grønvik: "Staten — fiende til målreisinga" (Nr. 1, s. 18—31).

AJ

Sentrale problemer i norsk syntaks. En artikkelsamling redigert av Thorstein Fretheim. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1977. 177 s.

Dette er ei samling på fire omfattande artiklar skrivne av fire norske lingvistar (tre allmenn-lingvistar og ein nordist) pluss ein innleiande oversynsartikkel av utgivaren. I presentasjonen av boka blir passivsetningar og forholdet aktiv—passiv sett fram som eit sentralt problem i norsk syntaks, og alle dei fire artiklane behandlar dette fenomenet ut ifrå ulike synsvinklar. Men også andre sentrale problem er tekne opp, spesielt setningar med formelt subjekt *det*, både såkalla presenteringssetningar med eit ubundi "eigentleg" subjekt, av typen 'det sat ei katte på trappa' og passivsetningar med (intransitivt) verb i passiv form og *det* som subjekt, av typen 'det vart arbeidd heile dagen'. Dette er kvar for seg sentrale emne innafør norsk grammatikk, og noko av det mest fortentfulle ved denne artikkelsamlinga er at desse problema blir sedde i samanheng. Det gjeld særleg artiklane av *Hellan* og *Fretheim*.

Forholdet aktiv—passiv som grammatisk fenomen har ei særstilling både i tradisjonell grammatikk og innafør den transformasjonelle generative grammatikken. I norsk grammatisk tradisjon har beskrivinga av passiv-vending hatt ein viktig plass, og ein har alltid sett på forholdet mellom aktiv-setningar og passiv-setningar som ein grammatisk prosess. I transformasjonell generativ grammatikk blir passiv ofte brukt som illusjon på den typen syntaktiske fenomen som blir kalla transformasjonar, og det har vori gjort fleire ihuga freistnader på å gi ei eksakt og uttømmmande beskriving av passiv-transforma-

sjonen og vilkåra for han. Eit resultat av denne granskinga er at ein del lingvistar har begynt å stelle seg tvilande til at aktiv og passiv er transformasjonelt relaterte i det heile. I denne boka gjeld det spesielt *Hovdhaugen* og *Fretheim*, som begge har gode eksempel på at det kan vere vanskeleg å relatere passiv-setningar og aktiv-setningar umiddelbart. Det er hovudsakleg to grunnar til dette. For det fyrste finst det slike setningspar som slett ikkje er synonyme. Det "klassiske" dømet på dette er setningar som inneheld kvantorar. Om ein set setninga 'Alle i dette rommet taler to språk' om til passiv, får ein ei setning som tyder noko anna. For det andre finst det passiv-setningar som det kan vere vanskeleg å finne tilsvarende aktiv-setningar til. *Hovdhaugen* nemner eksemplet 'Han ble drept i en togulykke'.

Ei behandling av passiv i norsk reiser ei rekkje problem, same kva modell ein bruker, og alle artikkelforfattarane tek opp eitt eller fleire av desse problema. Det største problemet er kanskje å avgrense dei verba som i det heile kan brukast i passiv. Det er vanskeleg å finne ein samnemnar for slike verb, det ser ut til at dei ikkje har anna felles enn nettopp det at dei kan brukast i passiv. Vidare er det tilhøvet mellom den morfologiske passivforma på *-s(t)* og den perifrastiske med *bli*; er desse synonyme, og altså berre allomorfiske variantar av same kategori, eller er det verkeleg to ulike kategoriar av verbet? *Hovdhaugen* drøftar begge desse spørsmåla, utan å formulere noko klart svar på noko av dei. Eit tredje problem er kva slags ledd som kan/må vere grammatisk subjekt i ei passiv-setning; kva er det som avgjer om vi får aktiv-setningas direkte objekt, indirekte objekt eller ingen av dei, men eit trykklett *det*, på subjektplassen i ei passiv-setning? Både *Hellan* og *Fretheim* drøftar desse spørsmåla inngåande i sine artiklar. I tradisjonelle grammatiske framstillingar heiter det gjerne om passiv-vending at "subjektet i aktiv-setninga blir styring til preposisjonen *av* i passiv-setninga". Men dette er ikkje ein gong ei halv sanning. Det som oftast skjer, er at dette subjektet ikkje er å finne i passiv-setninga i det heile. Langt dei fleste passiv-setningar i norsk manglar agens-ledd. Eit spørsmål er da: Under kva vilkår blir agens stroki, og når

opptrer han som styring til av?

Enghs artikkel skil seg ut frå dei tre andre ved at han handlar om *eitt* spesifikt problem, nemleg den syntaktiske analysen av konstruksjonar av typen 'en elg er prøvet innfanget'. I tillegg til framlegg til analyse, presenterer Engh i denne artikkelen ei rad belegg for konstruksjonstypen i skriftspråket, og ei klassifisering av dei verba ein finn i slike konstruksjonar. Slike konstruksjonar er heilt fremmende for norsk talemål, og mange vil da sjølv sagt meine at dei bør unngåast også i skrift. Artikkelforfattaren tek ikkje stilling til dette normative spørsmålet, men det er klart at normative utsegner for eller imot ein uttrykksmåte står sterkare når dei byggjer på ein grundig lingvistisk analyse av vedkommande uttrykksmåte. Omvendt kan det vere vanskeleg å beskrive syntaktiske fenomen på den måten som er vanleg i moderne lingvistik — nemleg ved å byggje på eiga og andres språkkjensle heller enn på eit avgrensa korpus — utan at ein på førehand har gjort seg opp ei meining om kva for setningar som hører heime i språket, og som altså skal beskrivast av grammatikken, og kva for setningar som fell utafor. Og i ei slik vurdering er det nok ofte vanskeleg å unngå ein viss normativ påverknad. JTF

Skjekkeland, Martin: Målføre og skriftmål. Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromsø 1977. 163 s.

Forfatteren av denne boka, som er amanuens ved Telemark distrikthøgskole, har satt seg et ærgjerrig mål: Han vil beskrive de norske målførene og vise hvordan de enkelte formene fordeler seg geografisk innenfor norsk målområde. Beskrivelsen skal også omfatte referat av forskjellige teorier som er framsatt for å forklare de lydlige og morfologiske særdragene. I tillegg er det "meininga at lesaren skal få eit lite oversyn over talemålsgrunnlaget for dei einskilde skriftmålsformene og verta klår over dei problema som knyter seg til normeringa av skriftmåla".

Når det gjelder målførene, er det avgjort behov for en grei og oversiktlig framstilling som tar omsyn til de nyeste forskningsresultatene og teoriene. Vi har heller ikke noe høvelig verk som viser normeringsproblematikken, og som gir fullt

overblikk over de talemålsformene som er nedfelt i skriftmålene. Også denne siden av Skjekkellands målsetting er prisverdig og skaper forventning hos leseren.

Har så forfatteren klart å innfri forventningene?

Før vi prøver å svare på dette spørsmålet, må vi ta omsyn til at Skjekkelland i forordet gjør uttrykkelig oppmerksom på at dette er "ei førebels utgåve". Han regner med at boka verken når det gjelder faglig innhold eller pedagogisk opplegg, har funnet sin endelige form, og han er takknemlig for opplysninger om feil og mangler i den, slik at disse kan bli rettet opp i en eventuell seinere utgave.

Selve disponeringen av stoffet er det ikke noe å utsette på. Etter et kapittel om prosodiske tilhøve (trykk, tonelag og kvantitet) følger et om vokalene og et om konsonantene. Deretter behandles de sentrale grammatiske kategoriene i formverket. Til slutt blir det gjort rede for inndelingen av norske målføre og for de enkelte målområdene. En rekke målgeografiske kart og tabeller letter oversynet. Etter utgreiinga om et lydlig eller morfologisk særdrag følger gjerne et avsnitt om forholdet i skriftmålene. Her får vi opplysning om de rettskrivningsendringene vi har hatt i nynorsk og bokmål.

Det er særlig innholdsmessig at boka bærer preg av å være litt uferdig. Her er en del detaljfeil og unøyaktigheter. Det hefter også en del andre mangler ved den. Under pronomenkategorien er bare personlige pronomener og eiendomspronomen tatt med. En sakner en redegjørelse også for de andre pronomengruppene både i målføre og skriftmål. På flere punkter kunne en ønske at forfatteren hadde gjort framstillingen mer utførlig (f. eks. ved omtalen av preteritumsendingen *-et* s. 111 og bokmålsformene *sette—satte, selge—solgte* kontra *setje—sette, selje—selde* i nynorsk s. 12). Under utgreiinga om utviklingen av konsonantsambandet *gno. rð* kunne det ha vært spandert et par ord på det sentrale nynorske verbet *verte*. Linjen fra talemålsgrunnlaget til skriftnormalene kunne vært dratt på mange flere steder enn tilfellet er nå. Som eksempler kan tjene forholdet ved konsonantgruppene *ft—pt, fs—ps, sl—tl* og *hv* (s. 68 f.). Etter min mening er også bokmålet noe stemoderlig behandlet jamført med nynorsken. Dette er for så

vidt forståelig da nynorsken jo bygger direkte på de norske dialektene, og disse danner hovedinnholdet i boka. Forfatteren nevner riktignok de viktigste tilfellene av fornorsking av dansk-norsken gjennom rettskrivningsreformene. Det hadde ikke vært av veien om han også hadde pekt på de punktene der dansk faller sammen med norsk, og der det derfor ikke var behov for endringer i norsk lei.

Til tross for disse innvendingene står det fast at det er en nyttig bok Skjekkeland har skrevet. Det er all grunn til å oppmuntre ham til å fortsette arbeidet med den.

Boka tar først og fremst sikte på norskstudenter ved høyskoler og universitet, men den er også av interesse for alle som driver med språknormering. *AJ*

Språksosiologiske tekster. Ein antologi. Ved Arnold Dalen og Dagfinn Aasen. Tapir 1977. 200 s.

Interessen for bymål og for sosiale talemålsvarianter har vokst sterkt i de seinere år. I tråd med dette har Nordisk institutt ved Universitetet i Trondheim tatt inn i studieplanen et krav om at norskstudentene allerede på grunnfagsplanet skal lese et pensum på ca. 100 sider om sosiale talemålsvarianter. Siden mye av dette stoffet er vanskelig tilgjengelig, har hensikten med antologien vært å skaffe studentene lettere adgang til høvelig språksosiologisk litteratur. Selvsagt vil også andre som ønsker å orientere seg i denne språklige disiplinen, ha nytte av boka.

Utgiverne har bl.a. tatt med Einar Haugens artikkel: "Språket; en sosiolingvistisk profil" (i: Det norske samfunn, bd. 2, 1975) og Inger Ejskjærs utgreiing: "Regionalsprog og lokalt vestjysk regionaldansk" (i: Danske Folkemaal 1964). Jeg nevner også at vi finner utdrag i boka fra A. B. Larsen: Kristiania Bymål og fra A. B. Larsen og Gerhard Stoltz: Bergens Bymål. *AJ*

Stemshaug, Ola: Våre nye stadnamn. Syn og Segn 1977, s. 298—310.

Som artikkeloverskriften antyder, gir Stemshaug her et oversyn over de stedsnavnene som blir skapt i dag. Han deler nylagingene inn i følgende grupper:

1. Vei- og gatenavn
2. Navn på bostadfelter
3. Tomtenavn
 - a. Villanavn
 - b. Hyttenavn
 - c. Institusjonsnavn
4. Navn på poststeder, administrative navn og områdenavn
5. Navn på oljefelt i Nordsjøen
6. Omlaginger av eldre navn

Han gir mange eksempler på uheldig navngiving innenfor de fleste av disse gruppene. Viljen har vært god, men en har unnlatt å søke sakkyndig bistand, og resultatet er blitt deretter. En rekke av oljefeltene i Nordsjøen er f.eks. blitt oppkalt etter guder og gudinner i norrøn mytologi: *Odin, Balder, Tor, Frigg*, og det er et godt navngivingsprinsipp, men *Edda* passer ikke inn i denne gruppen, for det er jo som kjent tittelen på en bok om skaldediktning og ikke noe gudinnenavn!

Det viktigste som skjer med norsk navnestoff i dag, er likevel de mange endringene og omlaginger av kjente stedsnavn. De nye kartverkene vrimler av feil, og i NRK kan en høre mange merkvverdige uttaleformer. Det er fare for at disse mislagingerne kan bli "legalisert". I en slik situasjon kreves det opplysning, grundig opplysning på alle plan. Vi trenger en skikkelig utbygd rettleiingstjeneste og et så enkelt og greit regelverk som mulig. Vi sakner med andre ord en stedsnavnlov der alle disse funksjonene er innebygd. *AJ*

Vanli osjломål vel, Ei samling tekster fra talemålsundersøkelsen i Oslo, utarbeidd av Eskil Hanssen, Ernst Håkon Jahr, Olaug Rekdal og Geirr Wiggen. Novus Forlag As, Oslo 1977. 96 s.

Dette er en samling tekster som har til hensikt å gi prøver på autentisk Oslo-mål av i dag. Talen er blitt tatt opp på lyd-band og er her gjengitt så nøyaktig som mulig. Utgiverne har villet vise noe av den språklig-sosiale variasjon som fins i Oslo-målet. Derfor har de tatt med prøver fra personer med ulik sosial og kulturell bakgrunn, fra ulike aldersgrupper og fra både kvinnelige og mannlige Oslo-boere. De har også villet

illustrere det en kan kalle situasjons- eller kontekstavhengig språkveksling, dvs. hvordan språkbruken skifter hos en og samme person alt etter hvilken kontekst den talende befinner seg i. Alle prøvene er samlet inn i forbindelse med forskningsprosjektet Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS).

Foruten en kort innleiing om framveksten av målet i hovedstaden inneholder boka også en nyttig bibliografi over litteratur om dette bymålet. *AJ*

Vanvik, Arne: En sammenligning mellom lydsystemene i Trondheimsdialekten og standard østnorsk. Maal og Minne 1977, s. 27—33.

Artikkelen er eit summarisk oversyn over ein del likskapar og skilnader mellom lydsystema i trondheimsmålet og “standard østnorsk”, som blir definert som “prestisjespråket i den sørøstlige del av landet med Oslo som det naturlige sentrum”. (At “standard østnorsk” er ei så fast og konstant eining som ein her får inntrykk av, kan ein nok setje spørsmålsteikn ved.)

Det viktigaste i artikkelen er plasseringa innafør vokoidfiguren av vokalfonemrealisasjonane i dei to språkvariantane, og dessutan samanlikninga mellom tonemrealisasjonane.

Emna som Vanvik tar opp, er viktige og interessante, men burde ha fått ei meir utførleg behandling bygd på eit større grunnmateriale. Det som står i Vanviks artikkel, er meir ei skisse som grunnlag for diskusjon. *AD*

Venås, Kjell: Hallingmålet. Det Norske Samlaget, Oslo 1977. 334 s.

Boka er eit større oversyn over målføret i Hallingdalen og omfattar kapittel om lydverk, formverk, syntaks, ordtilfang og målgeografiske skilnader innafør dalføret. Dessutan er det eit ordregister som omfattar 4 500—5 000 oppslagsord.

Dialekten i Hallingdalen er forholdsvis einskapleg og er nærmast i slekt med valdresmålet. Dei to målføra hører med til dei meir arkaiske dialektane i landet. Dei blir rekna til dei austnorske målføra, men har også mange felles trekk med vestnorsken, spesielt målføret i indre Sogn.

Det har tidlegare ikkje funnist noka samla framstilling av

målføret i Hallingdalen, og *Hallingmålet* fyller såleis eit tomrom i norsk målførelitteratur.

Boka er skriven etter oppmoding av kulturutvalet for Hallingdal, og Venås har derfor lagt vekt på å skrive eit lettfattelig og enkelt språk, som ligg nær opp til hallingmålet, og å unngå for mye fagterminologi. Målet har vori å gjere verket tilgjengeleg også for ikkje-fagfolk og da spesielt i Hallingdalen, og det ser ut til at forfattaren har greidd dette. Når det gjeld lydverket, kan enkelte formuleringar bli noko mindre presise, men stort sett er det imponerande korleis Venås har greidd å framstille til dels kompliserte lingvistiske problem utan at dette har ført til overforenkling. Populariseringa har såleis ikkje gått ut over den vitenskaplege verdien, og *Hallingmålet* er eit viktig bidrag til norsk målføregranskning. Ein kan også tenkje seg at boka vil kunne brukast av lærarar i grunn- og ungdomsskolen som ønskjer å bruke dialekten som utgangspunkt for norskopplæringa. Dette er eit spørsmål som har vori mye framme i diskusjonen dei siste åra, og norsklærarar i Hallingdal (og Valdres) har her fått eit ypparleg hjelpemiddel i hendene. Ein skulle ha ønskt at det fanst like grundige oversyn også over andre dialektar i landet. AD

Venås, Kjell: Om høvet mellom dialekt og normalmål (skriftmål) i skulen. Norsk Pedagogisk Tidsskrift. Nr. 9 1977, s. 344—368.

Spørsmålet om forholdet mellom dialekt og den første opplæringa i skriving og lesing er ikkje nytt i norsk målstrid og norsk skuledebatt. I den organiserte målstriden har dette vore framme med jamne mellomrom dei siste hundre åra. Med målet i Ål i Hallingdal som konkret utgangspunkt har då Kjell Venås på eit vis teke opp att dette temaet, sett det inn i sin historiske samanheng og drøfta det i høve til nyare pedagogiske og sosiolingvistiske granskningar i andre land. Særleg nøye er spørsmålet vurdert i høve til Tore Österbergs bok *Bilingualism and the First School Language* (Umeå 1961), men engelske og tyske forhold er og med i vurderingane.

Forholdet mellom dialekt og normert talemål er vesentleg også for spørsmålet om den skriftlege opplæringa. Dette tek

då Kjell Venås opp, og han drøftar om elevane bør lærast opp i eit allmenngildt talemål for at dei skal bli sosialt tryggare seinare i livet, eller om skulen og språkopplæringa skal stø opp om heimemiljøet og hjelpe til med å skapa vørndnad for det språket elevane har med seg derifrå. Artikkelforfattaren synest å meina at ei skriftspråkopplæring som tek utgangspunkt i det målet elevane talar, kan gi svar på dette. For elevar med eit talemålsgrunnlag som det dei har t.d. i Ål, vil eit eventuelt normaltalemål måtta bli nynorsk. Det ligg så nært opp til skriftmålet at opplæring i skriftmålet også vil vera ei opplæring i normaltalemål, i den monn ein kan seia det finst noko nynorsk normaltalemål. Dette fordi han meiner at målføregrunnlaget alltid må tillatast å komma fram i det lydlege grunnlaget og i syntaktiske særmerke også i eit normaltalemål. Det er formverket som må "normaliserast" i forhold til dialekten, og det vil ein då læra gjennom skriftspråket. Ut frå dette blir då t.d. spørsmålet om ein skal tilrå å bruka sideformer, ikkje heilt eintydig. Skal ein tilrå elevar frå Ål å skriva sideformer med grunnlag i bygdemålet, t.d. *solli*, *husi*, *visor*, *byttor*, eller er det rettare å tilrå dei formene som finst i læreboknormalen, og som elevane vil møta i lærebøkene sine? Forfattaren synest å halla til den siste oppfatninga ut frå det synet at det og er viktig med støtte i det skrivne ordbiletet når barn skal læra å skriva. Lærarens kunnskap om og holdning til det målet elevane talar, er også drøfta. I det heile er det rett å seia at dei problem som knyter seg til ei slik målføremerkt morsmålsundervisning, og som forfattaren rår til, her er handsama på ein grundig og balansert måte. Det er eit nyttig bidrag til ordskiftet om den første morsmålsopplæringa som alltid har ein sentral plass i det målpolitiske ordskiftet i Norge. *JRH*

Vikør, Lars S.: Språkpolitikk på fem kontinent. Det Norske Samlaget, Oslo 1977. 237 s.

Boka har eit populært siktemål, og utgangspunktet er iflg. forfattaren den interesse for språk og samfunn som har komme fram i den norske målstriden dei siste åra. Meininga med boka er då å setja denne interessa inn i ein større saman-

heng. Dette er gjort ved at forfattaren i eit innleiingskapittel prøver å gi svar på slike spørsmål som kva eit språk er, kva forholdet er mellom det vi kallar eit språk og ein dialekt, mellom dialekt og sosiolekt, nasjonalspråk og klassespråk. Deretter er då språkpolitiske problem frå "fem kontinent" lagde fram i bidrag frå fem medforfattarar. England, USA, Island, Hellas, Kina og Afrika er med i utvalet. Dessutan er det teke opp problem som knytter seg til malayisk og arabisk og meir allment til pidginspråk og kreolspråk. Til slutt er så spørsmålet om kva språkleg frigjerung er, drøfta av forfattaren. Ettersom boka ikkje handlar om norske språkforhold, er det ikkje grunn til å gå nærare inn på dei einskilde kapitla og bidraga her. Men ein del av problemstillingane kan likevel på ein indirekte måte ha interesse for målpolitisk ordskifte også i norsk og nordisk samanheng. *JRH*

Vinje, Finn-Erik: Kompendium i grammatisk analyse. Universitetsforlaget, Oslo—Bergen—Tromsø 1977. 234 sider. 6. utgåve.

Opphavet til *Kompendium* .. var eit stensilert hefte med innføring i grammatisk terminologi for grunnfagsstudentar. Dette stensilerte heftet, som kom i 1967, er så fleire gonger blitt utvida og omarbeidd, og ligg nå føre i sjetten utgåve. Revisjonane har gjort at *Kompendium* .. har forandra seg frå eit innføringshefte i terminologi til ei lærebok i norsk syntaks. Boka tar framleis sikte på elementærundervisninga i norsk ved universiteta, men er også brukt ved pedagogiske høgskolar og distriktshøgskolar.

Boka er delt inn i seks hovudbolkar. I den første bolken, "Innledning", gjer forfattaren greie for kva han legg i 'ein språkleg analyse', og tar opp faktorar som er med og gjer ein tekst lett eller tung å lese: lix, ordklassefrekvens, framtunge—baktunge setningar, talespråklege drag m.m.

Andre bolken, "De grammatiske forbindelser", er ei drøfting og eksemplifisering av dei tre syntagmetypene: paratagme, hypotagme og katatagme. Drøftinga er avgrensa til berre det logiske forholdet mellom ledda i slike konstruksjonar. Om form eller struktur blir det ikkje sagt noko, trass i at ordet

“form” er med i karakteristikken av ‘syntagme’. Derimot er det plassert ein omtale av strukturen i “gjenstandshelheter”, “bestemmerhelheter” og “adverbialhelheter” som ei sides tillegg til drøftinga av setningsskjemaet i neste bolc. Til slutt i denne bolken står eit historisk oversyn der forfattaren tar opp nokre andre måtar å klassifisere syntagme på: Noreens inndeling, Jespersens inndeling (som er nytta av m.a. Western i *Norsk riksmåls-grammatikk*), Hjelmlevs inndeling og Hammerichs inndeling.

I den tredje bolken tar forfattaren opp tre analysemetodar: IC-analyse, feltanalyse og TG-analyse. Den relativt korte drøftinga av IC-analysen må oppfattast som ein alternativ måte å klassifisere og analysere syntagme på. Forfattaren tar opp dei to vanlegaste konstruksjonstypane: endosentriske konstruksjonar og eksosentriske konstruksjonar, og nyttar Nidas notasjonssystem for å illustrere analysen. Det er eitt unnatak frå dette notasjonssystemet, og det gjeld analyse av delte ledd, der forfattaren har eit noko spesielt system. Nidas tredje syntagmetype, parataktiske konstruksjonar, er ikkje omtala.

Feltanalysen følgjer i hovuddrag Diderichsens system. Dei viktigaste avvika er at:

a. Forfattaren etablerer eit “Ekstrafelt” framfor normalskjemaet og eit “Tungtleddsfelt” etter normalskjemaet. I desse felte finn vi om lag same inventaret som det Diderichsen plasserer i “Ekstraposisjonsfelt”.

b. Forfattaren brukar dei nå vanlege namna “Forfelt”, “Midtfelt”, “Slutfelt” mot Diderichsens “Fundamentfelt” “Neksusfelt”, “Innholdsfelt”.

c. Forfattaren utvidar slutfeltet med eit ekstra adverbialfelt for å kunne innpasse setningar med to slutfeltsadverbial, t.d. *Han har ikke sloppet ut dua ennå*. Når ein først vel å utvide setningsskjemaet på denne måten, burde forfattaren også ha gjort ei tilsvarende utviding for midtfeltet, slik at t.d. denne setninga kan innpassast: *Dei økonomiske problema greier dessverre regjeringa ikke lenger å løse*.

Dei viktigaste avvika frå normalskjemaet blir drøfta, og det

er synt korleis slike avvik kan analyserast. Eit unntak gjer forfattaren for adverbial som kjem mellom finitt verb og subjekt, t.d.: *Så måtte jo kongen bøye seg*. Sidan *Kompendium* .. er ei grunnbok, ville det vere naturleg om det var sett opp ein analyse av leddfølgja i midtfeltet i slike setningar også. Forfattaren kjem elles tilbake til feltskjemaet fleire gonger i samband med funksjonsanalysen i neste hovudbolc.

TG-analyse er behandla på 11 sider. Ei så kort drøfting kan sjølvstøtt ikkje gi rom for meir enn ei heilt elementær innføring i nokre av dei mest sentrale omgrepa i TG-grammatikken. Forfattaren har derfor avgrensa seg til å drøfte omgrep som 'kompetanse'/'utføring', 'grammatikalitet'/'akseptabilitet', 'ambiguitet', 'djupstruktur'/'overflatestruktur', og til å gjere greie for korleis ein TG-grammatikk er organisert.

Den fjerde hovudbolken er kalla "Funksjonsanalyse". Bolken fell i to delar. I den første delen drøftar forfattaren sentrale einingar som ytring, setning, periode, og gjer greie for ulike nemningar og inndelingsmåtar, både norske og nordiske. Spesielle setningskonstruksjonar blir også behandla, t.d. nominalsetningar, setningsknote, inversjon; medan presenteringskonstruksjonar og utbrytingskonstruksjonar blir behandla under subjektet. Leddsetningar med hovudsetningsform blir òg drøfta.

I den andre delen av "Funksjonsanalyse" tar forfattaren opp ledda i setninga til drøfting. Som setningsledd blir lista opp: predikat, subjekt, objekt, predikativ, adverbial, adjektival. Ei slik gruppering skapar visse problem:

a. Adjektival er, som forfattaren gjer merksam på, primært *leddel* og ikkje setningsledd, og høyrer derfor ikkje med i denne gruppa. Adjektival kunne heller takast med under ei eventuell drøfting av nominalfrasen for å vise kva ledd slike fraser kan innehalde.

b. Som innleiing til "Leddanalysen" skriv forfattaren: "Setningen består som nevnt av to hoveddeler, subjekt(sdel) og predikat(sdel)." Dersom denne påstanden skal takast alvorleg, må objekt, predikativ, adverbial nødvendigvis få same status som adjektivalet, dvs. status som leddel. Eit slikt syn møter

vi somme stader i boka, t.d. på s. 123, der forfattaren analyserer objektet og retningsadverbialet som verbale adledd. Problemet med inndelingsmåten av setningsledda har truleg samanheng med at forfattaren prøver å kombinere synsmåtar frå TG-grammatikken med ei tradisjonell klassifisering av setningsledd. Drøftinga av setningsledda slik dei nå ein gong er sette opp, er oversiktleg og fyldig. Bit av dei få punkta der vi saknar ei fyldigare drøfting, gjeld omtalen av tempus i norsk, som er pressa saman på 6 linjer. Det er å vone at seinare utgåver kan bli fyldigare her.

I femte bolken er ein eventyrtekst analysert og kommentert. Sjølv om dei fyldige kommentarane til typografi, ortografi og formverk like gjerne høyrer til i ei språkhistorisk tekstsamling, kan det vere nyttig å ha samla på ein stad slike konkrete einskildopplysningar som det elles kan vere vanskeleg å finne fram til for ein grunnfagsstudent.

Siste bolken er ei drøfting av grunnlaget for ordklasseinndelinga. Denne drøftinga står utan samanheng med det andre stoffet i *Kompendium* . . , og kan gjerne gå ut.

Det typografiske oppsettet i *Kompendium* . . er gjort betre i siste utgåva, med oversiktlege sider og brei marg som inneheld nøkkelformuleringar. Boka inneheld dessutan eit verdifullt register og ein fyldig og god bibliografi. Endeleg må nemnast eit nyttig forord med råd om korleis boka bør brukast. *JR*

Vinje, Finn-Erik: Norsk i embets medfør. NKS-forlaget 1977. 208 s.

Språket i skriftstykker fra offentlige institusjoner er ofte svært abstrakt, formelt, upersonlig og omstendelig. Det er gjerne spekket med fremmedord som mange av leserne ikke kjenner betydningen av. Vi har alle støtt på utsagn av følgende type i offentlige skriv: "Med den utvidelse som arbeidsmiljøbegrepet nå får, risikerer vi å få en form for konkurranseholdning mellom fagforeningstillitsmennene og vernearbeiderne. Konflikten kan komme til å medføre stress og resignasjonsholdning hos større grupper arbeidsledere og funksjonærer."

Det har vært hevdet at noen tjenestemenn bevisst gjør språk-

ket vanskelig for å kamufflere meningen i teksten. En slik beskyldning er sikkert ubegrunnet. Feilen ligger heller i at den skrivende ikke har fått noen systematisk opplæring i å uttrykke seg enkelt og greit. Han skriver som forgjengerne gjorde. Det er lettest og mest bekvemt å følge gammel tradisjon. Han tenker slett ikke på at det han sier, kanskje går over hodene på folk.

I den seinere tid har det skjedd en holdningsendring hos forvaltningsorganene. De legger mye større vekt på å skape bedre kontakt med publikum. Forskjellige tiltak er blitt satt i verk for å oppnå dette. Nå har Forbruker- og administrasjonsdepartementet tatt et initiativ for å bedre språket. Skal myndighetene og publikum forstå hverandre, må de snakke samme språk. Det offentlige språket må være klart og lettfattelig uten ord og vendinger som er ukjente for de fleste. Dessuten må brev og meldinger få en mer personlig og vennlig tone, slik at publikum kan føle at det står mennesker og ikke upersonlige "vesener" bak ordene.

Arbeidet med et bedre forvaltningspråk har resultert i boka "Norsk i embets medfør". Finn-Erik Vinje er forfatteren. Det var naturlig at departementet bad ham om å skrive boka. Han er professor i moderne norsk, og et av hans hovedfelter er nettopp språknormering og språkplanlegging.

Forfatteren har samlet en mengde eksempler på feil som er særlig vanlige og særlig uheldige i offentlig språkbruk, og han gir gode anvisninger på hvordan språket kan forbedres. Et av kapitlene heter "Personlig tonefall". Det handler om hva vi kan gjøre for å få en mer personlig stil i offentlige skriv. I kapitlet "Gammeldagse ord og vendinger" er det oppstilt to kolonner med ord og uttrykk. De i den venstre kolonnen er mer alderdommelige, mer skriftspråkspreget enn de i den høyre. Det er naturligvis alternativene i høyre kolonnen som en bør nytte i moderne sakprosa.

Det er god systematikk i boka. Vinje diskuterer hver feiltype for seg. Men nå er det jo gjerne slik at et sitat ofte inneholder flere typer feil samtidig. I et avsnitt som handler om riktig plassering av setningsledd, finner vi f.eks. følgende utsagn: "Jeg vil altså ikke trekke den universitetets selvforståelse

jeg innledningsvis forsøkte å formulere, i tvil". Forfatteren må ha vært i et dilemma når han skulle behandle slike tilfeller. Han løser det ved å gi følgende direktiv: "Skriv (bortsett fra formuleringen ellers): Jeg vil altså ikke trekke i tvil den universitetets selvforståelse jeg innledningsvis forsøkte å formulere". Ville det ikke ha vært bedre å rette også resten av setningen samtidig (uten noen spesiell kommentar på dette stedet)?

"All teori er grå" heter det jo. Forfatteren har prøvd å live opp framstillingen ved en hensiktsmessig bruk av hoved-, mellom- og margtiter og ved å nytte grafiske hjelpemidler som understreking, innrykking, sperring, kursivering o.l. Teksten er på denne måten blitt meget lettlest og oversiktlig. Noe som også bidrar til å gjøre den mer tillokkende, er de mange morsomme illustrasjonene (av tegneren Jan Gunnarsson).

Vil så boka ha sin misjon? Forfatteren selv er visst litt pessimistisk, for han starter med et sitat fra Björn Kjellins bok: Kan våra myndigheters språk moderniseras? Sitatet lyder: "Det hjälper föga att utarbeta anvisningar som direkt handlar om språkfrågor. Sådana följer man inte."

Men her kommer et viktig poeng til: Det skal utarbeides et brevkurs til boka av Folkets Brevskole og Norsk Korrespondanseskole. Jeg tror nok at den som leser boka og samtidig deltar i kurset, vil forbedre sitt språk betraktelig.

Den som har tatt på seg å vise andre veien til en god og korrekt skriftlig språkbruk, sitter på en måte i glasshus. Han må være forberedt på at leserne vokter hans eget språk med argusøyne for å se om han ikke selv begår slike feil som han kritiserer hos andre. Vinje unngår nok ikke helt språklige bommerter, men stort sett skriver han klart, levende og godt.
AJ

Vinje, Finn-Erik: Språksituasjonen i Norge. De nordiske språkernes framtid 1977. J. W. Cappelens Forlag AS, s. 26—40.

I denne instruktive oversikten over språksituasjonen i Norge i dag legger Vinje særlig vekt på slike trekk som stiller landet i motsetning til Norden ellers, og som heller ikke har paralleller i andre vestlige land. Han kommer også inn på de problemene

som innvandrerbarn har. Erfaringene fra skoleopplæringen av fremmedarbeiderbarn viser at elever som ikke behersker sitt morsmål skikkelig, og som ikke kan skrive det, får store vansker med å lære å skrive norsk.

Når det gjelder påvirkningen fra engelsk, finner han det påfallende i hvilken grad de nordiske land låner de samme engelske ord — at vi får “en slags språklig skandinavisme etter ikke helt konvensjonell oppskrift”. Han peker også på at engelsken på mange og viktige områder av samfunnslivet har skapt en *diglossi*, der norsk er språket for den ledige dagligtale og uformelle kontakt mellom landsmenn, og der engelsken er språket for de organisasjonsmessige og forretningsmessige drøftinger. *AJ*

Wiggen, Geirr: Morsmålets betydning i skolen. Norsk skoleblad nr. 3, 1977, s. 13 ff.

En rekke vitenskapelige undersøkelser i utlandet har vist at normalspråkundervisningen virker negativt overfor de barna som har en annen språkvariant (dialekt) som morsmål. Virkningen er negativ i den forstand at eleven føler dialekten som mindreverdige i forhold til normalmålet og dermed seg selv mindreverdige i høve til normalspråkbrukere. Det fører bl.a. til manglende skolemotivasjon, passivitet, taushet osv., forhold som lærerne lett kan mistolke som lavere intelligens, mindre skolemodenhet, eller svakere yteevne. Wiggen går i artikkelen inn for sterkere bruk av dialektene i barnas muntlige og skriftlige morsmålsopplæring. Kan elevene få bruke sin egen dialekt i skrift og tale, da vil de kjenne seg akseptert og likeverdige i skolesamfunnet. Da er grunnlaget til stede for en god og positiv læresituasjon. *AJ*

SVERIGE

Av Catharina Grünbaum (CG), Bertil Molde (BM),
Bengt Nordberg (BN), Per Axel Pettersson (PAP) och
Margareta Westman (MW)

Allén, Sture: *Våra viktiga ord*. Basordlista med utbytesord.
Esselte studium, Stockholm 1977. 237 s.

En ordlista avsedd för låg- och mellanstadiet och för dem som inte har svenska som modersmål. Listan tar upp drygt 7 000 ord som av redaktörerna ansetts som särskilt viktiga. Orden har också kollationerats mot aktuella frekvensundersökningar. Varje ord är försett med ett eller flera utbytesord, som samtidigt tjänar som förklaring. Ordens böjningsformer anges också, och många ord sätts in i en fras. Så snart stavning och uttal inte direkt motsvarar varandra anges uttalet. En hel del omsorg har lagts ned på att hjälpa brukarna att hitta i ordlistan. Förutom de självklara hänvisningarna i en ordlista av det här slaget av typen *skar se skära* har man för en mängd ord en hänvisning från den fonematiska skrivformen till den gällande: °tjyckling stavas *kyckling*, °årdna stavas *ordna*, °skrisko stavas *skridsko*. (Ringen är ett varningsmärke.) En del av orden är illustrerade, och kanske kunde man önska att flera vore det. För det barn som inte vet vad ordet kotte avser säger nog en bild mera än "frukt hos barrträd". CG

Clausén, Ulla: *Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöarna*. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New Series 14. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1978. 178 s.

Färöiska tidningar från 1974 och 1975 har lämnat materialet till denna doktorsavhandling av forskningsassistenten vid Svenska språknämnden Ulla Clausén. Hon har behandlat 580 substantiviska "nyord", en term som hon använder dels för gamla färöiska ord som fått utvidgad betydelse och nyskapade ord av inhemskt material, dels för ord av främmande ursprung för begrepp som inte var aktuella när det färöiska skriftspråket skapades i mitten av 1800-talet. Av de 580 orden klassi-

ficerar Ulla Clausén 55 som inhemska färoiska ord, 178 som lån från isländskan, 330 som översättningar, lånöversättningar eller rena lånord från danskan (eller via danskan från andra språk) och 17 som översättningar av internationella ord.

En huvuddel av avhandlingen upptas av en utförlig diskussion av dessa 580 ord och de typer de tillhör. En andra huvuddel ägnas en diskussion av den färoiska språksituationen och färoisk språkvård, där purism och internationalism bryts mot varandra. Ett intressant grepp är en undersökning av hur 25 färingar bedömer 50 ordpar bestående av ett inhemska nyord och ett likbetydande "internationellt" ord, t.ex. *kervi* och *system*, *útvarp* och *radio*. Dessa ordpar har av meddelarna bedömts med hänsyn till förståelighet och bruklighet (eller godtagbarhet). Här har många tankeväckande detaljresultat vunnits, t.ex. att vissa meddelare ("de sanna puristerna") inte bara teoretiskt utan i talrika konkreta fall visar en markant förkärlek för inhemska ord, medan andra i stor utsträckning föredrar internationella ord. Denna attitydundersökning ger, trots materialets begränsning och de relativt ringa antalet meddelare, intressanta perspektiv på det klimat som den färoiska språkvården arbetar i. Ulla Clauséns avhandling är ett värdefullt tillskott till den inte alltför omfattande vetenskapliga litteraturen om nordiska språkvårdsfrågor och om språkbrukarnas attityder till sådana frågor och till konkurrerande språkbruk. *BM*

Collinder, Björn: Svensk ordnyckel med förkortningslexikon. Förlagshuset Fyris AB, Uppsala 1977. 540 s.

Björn Collinder har med "Svensk ordnyckel" gett ut sin tredje ordbok på mindre än tio år. Det började med "Svensk ordhjälp" 1968, en markerat puristisk ordbok, och fortsatte med "Ordhandboken" 1975. Det är den ordboken som nu har bearbetats ytterligare och utvidgats mycket kraftigt. Det nya verket är framför allt nyttigt som ordbok över främmande ord, och som sådan är den både den utförligaste och den modernaste på svenska. Det puristiska draget i Collinders ordboksarbete — och språksyn — finns kvar i "Svensk ordnyckel". Att förklara *stuntman* med "*vågspelstvilling*" är ett utslag av

denna puristiska hållning. Man kan ha olika åsikter om ett ordskapande av denna art, men djärvheten är ändå värd all aktning. Sådana alltför våghalsiga bildningar finns det visserligen många av, men i det stora hela är Collinders ordbok ett mycket värdefullt tillskott till det f.n. ganska torftiga svenska ordboksbeståndet. *BM*

De nordiska språkens framtid. Bidrag vid en konferens utg. av Bengt Sigurd. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 61. Esselte Studium, Stockholm 1977. 147 s. (Även i Norsk språkråds skriftserie.)

Hösten 1976 hölls i Lund en konferens med ämnet "De nordiska språkens framtid". Deltagare var både språkfolk och samhällsvetare, vilket visade sig givande för ömse parter. För att utforma modeller för hur språks yttre ställning och inre utveckling påverkas behöver man kännedom om en mängd olika faktorer inom en rad olika områden; man måste med andra ord gå över ämnesgränserna.

Föredragen vid konferensen har nu samlats i bokform. *Bengt Sigurd* spekulerar (som han själv försiktigtvis uttrycker det) över språkutveckling och språkpåverkan och över faktorer av betydelse för om språk skall breda ut sig eller trängas undan. Kulturgeografen *Tomas Lundén* diskuterar och visar med exempel hur samhälleliga förändringar kan påverka ett språks status och utveckling.

I åtta uppsatser behandlas sedan de enskilda nordiska språkens situation — med ett anmärkningsvärt undantag för rikssvenskan. *Finlandssvenskans* öde i ett alltmer förfinskat Finland diskuteras av *Bengt Loman*, som analyserar orsakerna till svenskans tillbakavikande och möjligheterna till dess fortbestånd. Statsvetaren *Aulis Gröndal* ställer prognoser för finlandssvenskan med hjälp av statistiska uppgifter.

Om *danskan* i norr och i söder, dvs. som administrations- och undervisningsspråk på Grönland och minoritetsspråk i Sydsvenskan skriver *Mogens Baumann Larsen*. Han berör också ett nytt problem som danskan står inför, nämligen att vara dels ett språk i Norden, dels ett språk i EG.

De två *norska* språkformerna, bokmål och nynorska, deras

inbördes påverkan och deras ställning nu och framöver, behandlas av *Finn-Erik Vinje*. Sociologen *Bjarne Kristiansen* visar hur engagemang i språksaken samvarierar med andra slag av engagemang — t.ex. anslutning till frikyrkorna, nykterhetsrörelsen, politiska partier. (De norska inläggen behandlas utförligare på s. 70 och 86.)

Baldur Jónsson skriver om de krafter som förändrar *isländskan* — inflyttningen till städerna, nya slag av generationsskillnader, inflyttandet från *engelskan*. Om strävandena att utveckla *färöiskan* till ett modernt språk med uttryck för allt det som behöver uttryckas i ett modernt samhälle och om *färöiskans* ställning i förhållande till *danskan* skriver *Jóhan Hendrik W. Poulsen*.

Nils Hasselmo redogör för de *nordiska språken i Nordamerika*, deras uppgång och fall. Den levande talspråkstraditionen är ohjälpligt i utdöende, men intresset för skandinaviska språk som universitetsämne ökar. CG

Dialectology and Sociolinguistics. Essays in honor of Karl-Hampus Dahlstedt 19 April 1977. Umeå Studies in the Humanities 12. Umeå 1977. 280 s.

Karl-Hampus Dahlstedt begåvades med två olika festskrifter på sin 60-årsdag 1977, en mera officiell och en vänbok (se s. 103). Den "officiella" festskriften innehåller 22 bidrag av språkforskare från Sverige, övriga Norden och utlandet. Av dessa är det 6 som är av speciellt intresse i språkvårdssammanhang.

Joan Rubin, en amerikansk forskare som både teoretiskt och praktiskt (bl.a. i Paraguay) har ägnat sig åt språkplanering, skriver om "Attitudes toward language planning". Hon exemplifierar sin framställning med upplysningar om och kommentarer till språkplanering i skilda delar av världen, både i u-länder och i-länder.

Bengt Loman tar upp ett konkret språkplanerings- eller språkpolitikproblem i sin uppsats "Högspråk och dialekt i den finlandssvenska skolan". Han hävdar där att det är av största betydelse för dialekttalande finlandssvenskar att deras dialekt accepteras redan i skolan och att de sedan kan bevara och

bruka dialekten som sitt primära språk. Skolundervisningen i svenska borde i första hand inriktas på att utveckla elevernas förmåga att *läsa* och *skriva* "högsspråk". Loman säger bl.a.: "I extrema fall kan det bli fråga om att göra barnen systematiskt bidialektala — på dialekt och högsspråk". Han konstaterar att den fåtaliga gruppen finländare med svenska som modersmål krymper allt mera, samtidigt som den gruppen behöver goda kunskaper i finska för att kunna leva och arbeta i Finland. Nu menar Loman att den trängda tvåspråkigheten bäst bevaras genom att de som har svenska till modersmål lär sig att det är naturligt att använda det verkliga modersmålet, dialekten, i olika sammanhang. Och detta är enligt Loman ett skäl "att värda dialekten som ett uttryck för en lokal kultur och en lokal sammanhållning". Och han tillägger: "Högsspråket kan däremot genom sin nära anknytning till rikssvenskan innebära en upplösning av dessa lokala band, en uttunning av den finlandssvenska identiteten". Lomans teser är ingalunda oomstridda. Han diskuterar t.ex. inte den icke ringa fara som ligger i att man gör den i procent räknat ständigt minskande gruppen finlandssvenskar i Finland inte två- utan trespråkig. De blir tvåspråkiga redan på svenska, och om dialekterna får en kraftigt och målmedvetet förstärkt position i det dagliga livet torde det finnas en risk att "högsspråket" (det finlandssvenska standardspråket, dvs. en språkform som ligger nära rikssvenskan i Sverige) i motsvarande mån kan få sin ställning försvagad. Man kan om man så vill ur Lomans egna ord utläsa att en sådan försvagning är önskad av Loman — jag tänker på det som citeras ovan om att högsspråket kan innebära "en uttunning av den finlandssvenska identiteten". Men vad händer totalt sett med finlandssvenskan om man värnar mera om de lokala dialekterna än om det finlandssvenska standardspråket? Finns det inte då en risk för att finlandssvenskan med tiden kommer att bevaras endast som ett antal dialekter utan den sammanhållande kraft som ett "riksspråk" ändock utgör? Finns det inte i det läget en risk för att finskan blir enda riksspråk i Finland och att de finlandssvenska dialekterna blir språkformer med starkt begränsad social, kulturell och geografisk användbarhet?

Tove Skutnabb-Kangas har länge sysslat med tvåspråkighetsfrågor och problem kring minoritetsspråk. I uppsatsen "Language in the process of cultural assimilation and structural incorporation of linguistic minorities" tar hon på nytt upp situationen för finska invandrabarn i Sverige. Hon talar en hel del om det inte av alla accepterade begreppet "halvspråkighet". Hon är medveten om problemets vanskligheter, men konkluderar (här i svensk översättning): "Om vi inte skall få en hel förlorad generation av halvspråkiga barn, har vi inte tid att vänta på resultaten av nya forskningar och experiment. Det är pedagogiskt klokt att ge invandrabarn och andra minoritetsbarn så mycket undervisning som möjligt i och om deras modersmål, även om vi ännu inte grundligt har utforskat fenomenet halvspråkighet. Sådan undervisning gör förvisso ingen skada, men det kan visa sig ödesdigert att inte ge den." Denna inställning är det inte svårt att dela.

Tre andra uppsatser bör kort nämnas här. Den första är *Carl Ivar Ståhles* "Om 'pigspråk' i 1800-talets Stockholm". Stockholms "pigspråk" talade man om på 1800-talet, och då menade man den sociolekt som pigorna, dvs. hembiträderna, använde. Ståhle ger intressanta och roliga inblickar i detta språk, som i vissa avseenden leder över till nutida Stockholms-slang.

En annan språkvariant inom svenskan tar *Gun Widmark* upp i uppsatsen "Lokalt och riksspråkligt — en undersökning i Uppsalaspråk". Hon har studerat lokalspråk i Uppsala och Uppsalabors attityder till de lokala språkdragen. Det finns en stark benägenhet hos de undersökta personerna att ta upp riksspråksformer i stället för lokala former. Detta tyder enligt *Gun Widmark* på ett behov av "en med utsocknes gemensam övernorm". Ändå accepterar de intervjuade också de lokala särdragen. "Man kan bli mera rikssvensk men upphör förden skull inte att vara Uppsalabo", konstaterar *Gun Widmark* avslutningsvis.

Till sist bör nämnas *Ulf Telemans* bidrag "Samspråk på grannspråk". *Teleman* har ett antal år varit professor vid Roskilde universitetscenter, och han berättar om sina egna och sina svenska kollegers erfarenheter av att leva och undervisa

(och sammantråda) på svenska i en dansk språkmiljö. Telemann nämner att ingen av de svenska lärarna talar ren svenska genomgående på arbetsplatsen. Man kan i en för övrigt rent svensk språkomgivning ta upp danska ord som står för speciella danska förhållanden (*basisuddannelse, forskningsudvalg*). Man kan också blanda in andra danska ord och uttryck eller välja mera "nordiska ord i st.f. sårsvenska synonymer, och man kan använda ett lätt modifierat danskt uttal. Slutligen kan man försöka tala danska med så gott uttal som man kan prestera. Telemans uppsats innehåller många viktiga iakttagelser och uppslag till forskning på ett för nordiskt språksamarbete betydelsefullt område. *BM*

Gellerstam, Göran och Gellerstam, Martin: Ord och fras i psalmboken. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1977. 197 s.

En frekvensordbok över ordförrådet i Den svenska psalmboken 1937. Arbetet med den har varit knutet till projektet "Motiv och struktur i 1937 års psalmbok", vid kyrkohistoriska avdelningen vid Lunds universitet. Bearbetningen av psalmboken har skett datamaskinellt, vid Språkdata i Göteborg, och i huvudsak efter de metoder som använts för Nusvensk frekvensordbok. Boken innehåller flera slag av frekvenslistor: en alfabetisk som anger ett ords förekomst, en lista efter fallande frekvens med angivande av hur orden fördelar sig på olika epoker inom svensk psalmdiktning (— för epokindelningen redogörs det i förordet), flera rimlistor som visar vilka ord som rimmas med vilka och hur ofta, samt ett par fraslistor som visar hur ord förekommer i hela fraser och frasernas frekvens och fördelning på epoker.

För den som är intresserad av psalmernas språk har listningarna åtskilligt att ge, och boken torde tillhandahålla en hel del upplysningar också för olika slag av jämförande stilistiska undersökningar. För psalmfabrikanter och psalmrevidrare kan den ge viktiga fingervisningar om vilka vägar man bör följa eller undvika om man vill skriva traditionellt respektive originellt. Särskilt rim- och fraslistorna erbjuder en ganska nöjsam läsning: man får t.ex. veta att det mest frekventa rim-

met är mig—dig, följt av bud—Gud, själ—väl och död—nöd. Hjärta—smärta ligger på elfte plats (52 förekomster). Vill man skriva en psalm som formellt är ett genomsnitt av innehållet i 1937 års psalmbok kan man lämpligen börja: "O Gud / min själ / till dig" (de tre vanligaste fraserna) och låta nästa versrad sluta på rimordet "mig". CG

Grundin, Hans U.: Läs- och skrivfärdigheter hos vuxna. Utbildningsforskning, SÖ rapport FoU, 29. LiberLäromedel/Utbildningsförlaget, Stockholm 1977. 124 s.

I ett tidigare arbete *Läs- och skrivförmågans utveckling genom skolären* (se Språk i Norden 1976 s. 123) har författaren redovisat en undersökning av läs- och skrivfärdigheterna bland skolbarn. Den har nu följts av en undersökning av motsvarande färdigheter hos vuxna. Syftet anges vara dels att kartlägga vuxnas läs- och skrivfärdigheter och jämföra dessa med skolelevernas prestationer, dels att undersöka om färdigheterna kan anses tillfredsställande med hänsyn till behovet av sådana färdigheter i arbetslivet och på fritiden.

De 371 försökspersonerna har gått igenom samma test som skoleleverna. Testen mäter bl.a. läsförståelse, rättstavningsförmåga och "praktisk läs- och skrivfärdighet" (i form av tolkning av försäkringsbestämmelser och ifyllande av bl.a. försäkringskasseblanketter). Försökspersonerna är uppdelade på två grupper: 25-åringar, som nästan undantagslöst har åtminstone 9 års grundskoleutbildning, och 35-åringar av vilka 1/3 endast har 7 års folkskola. Den genomsnittliga skillnaden i utbildningslängd är 2,5 år.

Grundin sammanfattar sin undersökning av färdigheterna sålunda:

- För de flesta vuxna fortsätter läs- och skrivfärdigheterna att utvecklas efter skolgångens slut.
- Denna utveckling ersätter dock inte tillfullo skolning i ungdomsåren.
- Hos de svagaste läsarna försämras den redan dåliga färdigheten efter skolgångens slut.

När den tidigare undersökningen presenterades väckte dess resonemang kring funktionell analfabetism uppmärksamhet.

Det mått som där används — den som inte når upp till genomsnittsprestationen i årskurs 6 är funktionell analfabet — prövas också här och Grundin finner att bland 25-åringarna 7 % och bland 35-åringarna 13 % inte når upp till denna nivå. När det gäller de praktiska färdigheterna, ifyllande av blanketter o.d., visar dock de vuxna betydligt bättre resultat än skoleleverna, t.o.m. bättre än eleverna i årskurs 3 på gymnasiet. "Livets skola" kompenserar i viss utsträckning bristen på formell utbildning.

Ett viktigt förhållande, som Grundin grundligt diskuterar, är hur färdigheterna är relaterade till de krav de vuxna själva och deras omgivning ställer. Mer än var tredje är på något sätt missnöjd med den egna förmågan, men detta missnöje har inget samband med den verkliga förmågan. Det finns alltså ingen provpoängnivå över vilken alla är nöjda med sina färdigheter.

Läsning och skrivning spelar för nästan alla försökspersonerna både i yrkeslivet och på fritiden en stor roll: lågutbildade använder 16 timmar/vecka till sådana aktiviteter och de högutbildade 26 timmar/vecka. Mot bakgrund av detta och med tanke på de krav omgivningen ställer på språkförmåga finner Grundin många vuxnas bristfälliga förmåga vara ett allvarligt samhällsproblem. För att detta skall kunna lösas, finner Grundin det angeläget både att omgivningens krav och förväntningar modifieras och att människornas förmåga att motsvara kraven utvecklas så långt det bara är möjligt. *PAP*

Gullberg, Ingvar E.: Svensk-engelsk fackordbok för näringsliv, förvaltning, undervisning och forskning. 2 reviderade upplagan med supplement. Norstedts, Stockholm 1977. XX + 1722 s.

Första upplagan av denna väldiga ordbok utkom 1964. Den andra upplagan har utökats med ca 40 000 nya ord och termer, vilket innebär en omfångsökning med nära 500 sidor. Gullbergs ordbok har redan blivit ett klassiskt lexikon i Sverige på grund av sin pålitlighet och sin bredd. Författaren säger själv med all rätt i förordet att ordboken "i sitt nya skick är den största redovisningen av modern svenska, samtidigt som den också ger ett mycket stort antal termer som ännu icke finnas

behandlade i någon brittisk eller amerikansk ordbok". Ordboken torde vara ett mycket användbart hjälpmedel också för andra nordbor än svenskar. *BM*

Hultman, Tor G. och Westman, Margareta: Gymnasistsvenska. Liber, Stockholm 1977. 269 s.

En viktig del av projektet Skrivsyntax, vars resultat tidigare redovisats bl.a. i Margareta Westmans avhandling Bruksprosa, var en undersökning av hur dagens gymnasister skriver. Den undersökningen redovisas i *Gymnasistsvenska*. Underlag är 151 uppsatser från gymnasiets årskurs 3 kring ämnet "Familjen och äktenskapet än en gång".

Hultman — som utarbetat huvudparten av *Gymnasistsvenska* — är kritisk på många punkter. Bl.a. kritiserar han elevernas förmåga att analysera andras texter och att själva resonera logiskt. Intressant är här också hans påpekande att den typen av fel ofta inte alls påtalas av den rättande läraren.

Bokens tyngdpunkt ligger emellertid inte i en felanalys utan i en utomordentligt detaljrik analys av det faktiska språkbruket i dessa uppsatser. Det material som Margareta Westman tidigare redovisat i *Bruksprosa* tjänar då som jämförelseobjekt utifrån gymnasieläroplanens formulering om att eleverna skall behärska "den slitstarka bruksprosan".

Några av de viktigare resultaten är:

- Uppsatserna med högre betyg har både fler olika ord och framför allt fler ovanliga ord.
- Gymnasisterna har längre meningar och fler underordnade satser än de professionella skribenterna.
- De goda skribenterna bland gymnasisterna har förmåga att på ett mer vuxet vis sortera informationen i viktig och oviktig.
- Gymnasistprosan har i stort sett bara punkt och komma som skiljetecken, medan bruksprosan även använder sig av t.ex. tankstreck, kolon och semikolon.

Hultmans språkanalys mynnar ofta ut i konkreta skrivråd, t.ex. "det är de specialiserade, innehållsrika substantiven som gymnasisterna bör öka sin andel av".

Det övergripande syftet med dessa råd, menar Hultman sammanfattningsvis, är att ge eleverna en så explicit stil som möjligt: att få dem att uttrycka sig tydligt och tillräckligt utförligt. *PAP*

Jørgensen, Nils och Svensson, Jan: Etermediernas nyhetsspråk 1. Några syntaktiska drag. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C nr 8. Lund 1977. 136 s. + bil.

Detta är den första samlade presentationen av de resultat som hittills föreligger från projektet Etermediernas språk. Det är en beskrivning av etermediernas nyhetsspråk ur grammatisk-stilistisk synvinkel. Boken börjar med att diskutera nyhetssändningen som talsituation och därefter beskrivs olika innehållstyper och olika presentationstyper i nyhetsprogrammen. Den rent språkliga undersökningen gäller bruket av olika typer av makrosyntagmer, längden på meningar och satsedar samt bruket av underordnade satser och fraser. Därefter följer en mer ingående analys av bruket av mer speciella syntaktiska drag, med jämförelser mellan olika programtyper och mellan nyhetsspråket och annat talspråk. Författarna har t.ex. funnit att språket i nyhetstelegrammen karakteriseras av vissa mönsterfraser och av en mer standardiserad meningsbyggnad än kommentarprogrammen. Nyhetsspråket är också opersonligt och uppvisar fler framtunga konstruktioner än vanligt talspråk brukar göra.

Boken avslutas med en intressant diskussion om kommunikativ funktion och stilistisk karaktär. Där framhålls bland annat att skillnaden mellan nyhetsspråket i radio och det i teve är mindre än man skulle ha väntat sig; däremot är skillnaderna mellan de olika presentationstyperna — telegram, kommentarer, programledarinslag — ganska stora. Det är inte oväntat språket i nyhetstelegrammen som är mest enhetligt. Telegramläsningen är institutionaliserad, den enskilde telegramläsaren anpassar sig efter mönstren. Det sägs vidare att publiken har bestämda åsikter om hur telegrammen skall låta, vilket också medverkar till att hålla genren enhetlig. Större utrymme för variationer finns det i kommentarspråket. Minst informationstätt tycks programledarspråket vara. Slutligen dis-

kuterar eternyhetsspråkets läge i förhållande till tal och skrift, vetenskaplig prosa och litterär prosa. *MW*

Klasson, Kerstin: Developments in the terminology of physics and technology. Acta universitatis stockholmiensis. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1977. 202 s.

Denna doktorsavhandling behandlar ordbildningssätt och ordbildningstendenser i engelskan inom områdena naturvetenskap och teknik. Materialet för undersökningen är dels tekniska ordböcker och ordlistor, dels olika slag av teknisk litteratur från 1960- och 70-talen. Författaren redogör för principerna för nybildning av ord (sammansättning, avledning, ordklassbyte, förkortningar av olika slag, lån osv.) och visar med en rikhaltig exempelsamling vilka ordelement som brukas och hur de brukas vid bildandet av termer. Dessa exempelsamlingar avser också att visa vid vilken tidpunkt olika innehålls- eller avledningsmorfem börjar bli produktiva. Även den semantiska sidan av bildningen av termer och uttryck berörs, och här behandlas bl.a. företeelsen att ord ur allmänspråket tas i bruk som tekniska termer — något som i många fall hjälper till att förklara begreppen men som långt ifrån är någon garanti att de skall bli begripligare.

I avhandlingen dras inte några paralleller mellan engelsk och svensk teknisk ordbildning, men för den svenske läsaren ligger jämförelserna förstas nära till hands. Av de exempel som anförs stärks ens allmänna — måhända orättvisa — intryck att man inom det engelska språkområdet är mindre ängslig än här för att ta upp vardagliga ord och uttryck som termer i tekniska eller vetenskapliga sammanhang. Vi tar där- emot ofta in sådana uttryck i deras engelska form. Det gäller t.ex. onomatopetiska ord som *rumble*, *flutter* och *wow* eller ett ord som *kvarck*, eng. *quark*, övertaget från James Joyce.

Det organiserade termskapandet genom nomenklaturorgan av olika slag och sådana organs principer för termbildning tas inte upp i avhandlingen. *CG*

Kristensson, Göran: Angloamerikanische Einflüsse in DDR-Zeitungstexten. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockhol-

mer Germanistische Forschungen 23. Stockholm 1977. 365 s.

Denna avhandling från tyska institutionen vid Stockholms universitet har undertiteln "unter Berücksichtigung semantischer, pragmatischer, gesellschaftlich-ideologischer, entlehnungsprozessualer und quantitativer Aspekte".

Boken behandlar alltså angloamerikanska lånord som ex-cerperats ur östtyska dagstidningar, veckotidningar och tidskrifter från 1952, 1962 och 1972.

Boken inleds med en forskningsöversikt, som bl.a. följs av en värdefull genomgång av DDR-pressen. Huvuddelen av framställningen utgörs av en behandling av olika angloamerikanska lånord i innehållsligt olika typer av tidningstexter. Som avslutning diskuteras olika aspekter på inlånandet av ord.

Kristenssons bok är ett grundligt arbete som har åtskilligt att ge även den som arbetar med lånordsproblematik i de nordiska länderna. Dess värde ökas ytterligare av en 20 sidor lång lista över de lånord som tas upp till behandling. *MW*

Källgren, Gunnel, Sigurd, Bengt och Westman, Margareta: Tre experiment med text. Akademilitteratur, Stockholm 1977. 104 s.

Boken innehåller tre uppsatser på det nya området textlingvistik. Den första, "Att formulera om ett meddelande från länsstyrelsen", av Gunnel Källgren visar hur "samma" meddelande kan skrivas om i flera versioner, hur dessa versioner skiljer sig åt bl.a. med avseende på vad som sägs ut och vad som inte sägs ut. För värderingen av olika textversioner spelar därför textens syfte en avgörande roll.

Bengt Sigurd har skrivit uppsatsen "Att presentera Buffalo Bill". Han kartlägger där den språkliga dynamiken i inledningen till Buffalo Bills äventyr med hjälp av semantiska nätverk och diagram. Några extremtyper av textbindning definieras och exemplifieras. Uppsatsen avslutas med en diskussion av referentdynamik, dvs. hur den ena referenten leder till den andra i en text.

I uppsatsen "Att skriva en notis om rovfiske" redogör Margareta Westman för hur ett antal skribenter ordnade ihop några presenterade fakta till en sammanhängande text. I upp-

satsen diskuteras de olika textstrategier som skribenterna valde och vilka följder valen fick. *MW*

MINS, Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet.

Vid institutionen för nordiska språk i Stockholm har man under 1977 påbörjat utgivningen av en skriftserie där rapporter, artiklar, diskussionsinlägg m.m. skall kunna publiceras. Hittills har två nummer kommit ut.

MINS 1, 1977, 66 s., innehåller översikter över pågående forskningsprojekt och avhandlingsarbeten vid institutionen. Följande forskningsprojekt presenteras:

Lennart Elmevik: Det tyska inflytandet på svenska språket under medeltiden

Olle Josephson: Ordförståelse i samhällskommunikationen (de tre första rapporterna anmäls i *Språk i Norden 1977*)

Ebba Lindberg: Skolspråk (en analys av skolungdomars tal i olika samtalssituationer)

Per Mårtenson: Utgivning av C. J. L. Almqvists manuskript "Om svenska rim"

Hans Strand: Tidningsspråk (en syntaktisk-stilistiskt inriktad undersökning)

Vidare skriver *Barbro Söderberg* om "Grundutbildningen (dvs. i nordiska språk och svenska): utvecklingstendenser och framtidsperspektiv". *CG*

MINS 2, tillägnad Sten Malmström. Red. Kenneth Larsson. 1977. 208 s.

Skriften innehåller 13 uppsatser, några med litterär-stilistiskt innehåll (av vilka särskilt kan nämnas *Andreas Lombnæs'* läsövningar i Jan Erik Volds lyrik), de flesta med språklig inriktning. Intressantast bland de mer allmänt hållna uppsatserna är *Berit Holmqvists* och *Per Mårtensons* "Texttolkning — kritik och pragmatik", som handlar om svårigheten och nödvändigheten att tolka meddelanden med hänsyn till den verkliga situation de formulerats i och om det slag av kunskaper som behövs för att tolkningen skall bli kritisk och inte inskränkt deskriptiv. *Hans Strand* redovisar erfarenheter från en ny typ av undervisning i skriftlig framställning för svensk-

lärare. *Anton Fjeldstad* gör en strukturell-stilistisk-argumentationsanalytisk granskning av en reklamtext. *Allan Berthelsen* presenterar ett av honom utarbetat test för prövning av förmågan att översätta från ett språk till ett annat. Testet är konstruerat för datamaskinell utvärdering. *Britt-Louise Gunnarsson* visar ett schema för analys av ordgruppers betydelseutveckling. *Lennart Elmevik* skriver om pronomenen *de-demdom* och deras historiska bakgrund.

Tre uppsatser behandlar grammatiska frågor: *Margareta Westman* diskuterar flerledade fundament av typen "Kerstin, fastän hon inte är så rolig, kan vi ju alltid fråga". *Ebba Lindberg* beskriver systematiken i en viss typ av asyndetisk konstruktion i talspråk — en konstruktion som ögonskenligen uppfattas som felaktig eller anakolutisk. *Kristina Svartholm* skriver om bestämd form hos substantiv och adjektiv i det speciella fallet "Bestämda nominalfraser med attribut". CG

Nilsson, Stig: Språkliga termer. Natur och Kultur, Stockholm 1977.

Ett termlexikon som uppges vara avsett för den allmänt språkintresserade. Boken innehåller 521 termer från olika språkvetenskapliga områden; morfologi, syntax, stilistik, fonetik, språksociologi osv. Grammatikens och stilistikens termer dominerar, medan termer som rör allmän språk teori är sämre representerade: så saknas t.ex. *kompetens* och *performans*.

Varje enskilt begrepp står som ett uppslagsord, och man behöver alltså inte läsa igenom större artiklar för att få en term förklarad. Förklaringarna är i stor utsträckning försedda med belysande exempel. Kommentarer till termerna är både rent definierande och värderande.

Författaren är docent i nordiska språk, på en avhandling om naturvetenskaplig och teknisk terminologi. CG

Pettersson, Per A.: Sjukvårdsspråk. Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 63. Esselte Studium, Stockholm 1978. 123 s.

Per A. Pettersson, forskningsassistent vid Svenska språknämnden, redovisar här resultat från ett projekt *Sjukvårdsspråk* som genomförts av Svenska språknämnden, Socialsty-

relsen och Delegationen för social forskning. Främst behandlas den muntliga kommunikationen mellan patienter och vårdpersonal. Underlag för undersökningen är 65 bandinspelningar av samtal mellan vårdpersonal och patienter.

En första förutsättning för att språklig kommunikation skall fungera är att de samtalande förstår de ord som används på samma sätt. I undersökningen konstateras att det i vårdsamtalen förekommer en mängd ord som kan vara svåra och som ofta misstolkas. Från vårdpersonalen är det fråga om rena fackord av typen *tromboflebit* och *Pt-värde* men också mer spridda ord som *allergi* och *inflammation*. Särskilt påpekas det mer eller mindre oövertänkta bruket av medicinarjargong: *positiv—negativ* och *sätta ut* eller *stå på en medicin*. Också lekmännen kan ibland använda ord som de och fackmännen lägger in olika innebörd i, *smärta—värk—ömhet*.

Om- och tilltalsskicket diskuteras som ett mått på hur de samtalande ser på sina roller i vårdsamtalen. I ett kapitel om samtalens uppbyggnad konstateras att det finns stora skillnader i fördelningen av repliker mellan samtalande och i sätten att styra samtalen, t.ex. genom att ställa frågor.

Författaren vill också dra vissa praktiska slutsatser av sin undersökning och finner det då angeläget med en kommunikations- och språkutbildning inom all vårddyrkesutbildning. Han ser detta som ett medel att minska kommunikationshindren och lära personalen att tala med patienterna på deras villkor.
PAP

Provinsiellt och universellt. En vänskrift till Karl-Hampus Dahlstedt 19 april 1977. University of Umeå, Department of General Linguistics. Umeå 1977. 288 s. Stencil.

Som titeln antyder spänner innehållet i denna volym, som redigerats av *Roland Otterbjörk* och *Sten Sjöström*, över ett mycket vitt område från språkhistoria till språkpedagogik. Ett flertal av bidragen är också av intresse för språkvården.

Semantiska problem behandlas av *Rolf Hedquist* i "Arbete eller sysselsättning" och av *Ingegärd Fries* i "Den ökade effektiviteten" — om den ökade användningen av ordet "ökad".

Talakter och språkspel diskuteras av *Bert-Olof Backlund*

och *Sten Sjöström* i "Några ord och tankar om ord och tankar", av *Jan Anward* i "Om hur vi pratar om det vi pratar om" och av *Lars-Gunnar Andersson* i "Om drift". Medan Anward beskriver reglerna för det "välordnade" samtalet, tar Andersson upp det mer komplexa språkspel som t.ex. *driva, reta* och *göra bort* står för — t.ex. den klassiska ordern till nybörjaren på verkstan att hämta ögonmättet.

Ett experiment med den svenska pluralbildningen beskrivs av *Per Linell* i "Knipor, mejder och snulkar". Han påvisar där att språkbrukarna har förmåga att tillämpa reglerna för pluralbildning, men att de gärna gör om neutrer till utrer och att de föredrar *-ar* där både *-ar* och *-er* vore möjliga.

Olika aspekter på dialekt och riksspråk tas upp i ett par uppsatser. *Sigurd Fries* presenterar i Kovall, Missne och Tätgräs tre av Västerbottendialekternas fåtaliga bidrag till riksspråket. *Iréne Johansson* redogör i "[e] och [ɛ] i nordsvenska" för de korta *e-* och *ä-ljuden* i några nordsvenska tätorter och finner att oppositionen mellan de två ljuden har en vacklande ställning särskilt bland de yngre och bland kvinnorna. Hur det gick till då Sveriges Radio fick en dialekttalande nyhetsuppläsare och de reaktioner detta väckte berättar *Ake Jonsson* om i "Han bryter ju på skånska!".

Andra titlar av språkvårdsintresse är *Peter af Trampe*, "Några icke särdeles originella tankar om språkpedagogik och lingvistik", *Nils Hasselmo*, "Ett demografiskt perspektiv på språkbytet bland skandinaverna i Förenta Staterna" och *Gunnar Pellijeff*, "Kartornas namnformer" — som tar upp den ur dagens namnvårdssynpunkt intressanta frågan vilka principer som ligger bakom namnformerna på våra nya topografiska kartor. PAP

Rapporter från Forskningskommittén i Uppsala för modern svenska (FUMS) 44—62, 1976—78. Stencil. Distr. FUMS, Thunbergsvägen 7, S-752 38 Uppsala.

Rapportserien presenterades första gången i *Språk i Norden* 1976 men har sedan dess utökats med ovanstående 19 nummer. Verksamheten är som tidigare koncentrerad till olika projekt med språksociologisk inriktning. Till de tidigare, som behand-

lar språksocial variation i Eskilstuna, Uppsala och Burträsk och som fortfarande avsätter rapporter, har kommit flera nya projekt. Dessa är:

Dialekttalande elevers skolprestationer och skolanpassning. Undersökningen är lokaliserad till tre orter i övre Dalarna, och hittills vunna resultat redovisas i rapport nr 62, Sven O. Hultgren: Dialekt och standardspråk i övre Dalarna — några resultat från en dialektsociologisk enkätundersökning, 1978.

Barnets språkliga identifikation. Genom att under tre år följa det språkliga beteendet hos tre olika årsklasser barn i grundskolan vill man dra slutsatser om hur språksocial identifikation formas. Huvudundersökningen utförs i Eskilstuna. De hittills föreliggande rapporterna har alla karaktären av förundersökningar. Av intresse för språkvården torde i första hand vara nr 46, Olle Hamnero: *Sj-ljudet i Eskilstunaspråk*, 1976, och nr 52, Bengt Loman: *Språk och skola i Kronoby, Österbotten*, 1977.

Stad och omland: Urbaniseringen speglad i språket. Denna språksociologiska undersökning är en del av ett större tvärvetenskapligt projekt. Avsikten är dels att söka mäta urbaniseringens betydelse för språkets utveckling (främst dialektutjämningen), dels att utifrån den språkliga anpassning som kan avläsas hos flyttare försöka dra slutsatser om deras sociala anpassning. Av tre publicerade rapporter förtjänar i detta sammanhang särskilt nämnas nr 45, Kerstin Nordin: *Språk och urbanisering. En bibliografi och probleminventering*, 1976.

Textstruktur och språkfärdighet hos skolelever. Projektet skall med textlingvistiska metoder undersöka skillnader i grundskole- och gymnasieelevers språkbruk och språkförmåga som ligger på en nivå ovanför den syntaktiska. Till skillnad från övriga projekt ligger huvudvikten här på skriftspråk. Hittills har utgivits rapport nr 57, Kent Larsson: *Modeller och metoder i textlingvistiken*, 1977.

Som ett led i planeringen av ett projekt om *könsroller i språk* har sammanställts två rapporter som utgör en inventering av forskning, litteratur, uppslag och synpunkter. Initiativet togs av Fredrika-Bremer-Förbundet, och forskare från samtliga svenska universitet medverkar. Rapporterna är

nr 49, Könroller i språk — förhandlingar vid Fredrika Bremerförbundets symposium i Uppsala den 30 oktober 1976. Red. Kerstin Nordin och Mats Thelander. 1977. 93 s.

Halva boken upptas av en mycket värdefull och utförlig bibliografi över litteratur med anknytning till könroller i språk. Därutöver finns följande uppsatser:

Sture Allén: Några könsskillnader i journalistspråk

Jan Einarsson: Två enkäter

Claes-Christian Elert: Universella och kulturberoende orsaker till könsskillnader i språket

Erland Hjelmquist och Sten-Olof Brenner: Könroller i språk — Psykologiska aspekter

Tor Hultman: Sak och person

Olle Josephson: Mäns och kvinnors ordförståelse

Mats Thelander och Kerstin Nordin: Projektet Genus — en presentation

Karin Westman Berg: Androcentriska värdepremisser inom språkforskning?

nr 61, Könroller i språk 2. Uppslag, synpunkter och några resultat. 1978. 95 s.

Den andra volymen om könroller innehåller följande artiklar:

Sture Allén och Martin Gellerstam: Om studiet av könroller i språk

Claes-Christian Elert: Rapporter inom planeringsarbetet för forskningsprojektet "Könroller i språk"

Martin Gellerstam: Kvinnospråk, finns det?

Erland Hjelmquist: Psykologiska synpunkter på studiet av könsbetingad variation i svenskt språk och språkbruk

Tor G. Hultman: Könroller i språk. Några tankar från en sydlig synpunkt: Talsyntax, Skrivsyntax, FRIS, STIG

Kerstin Nordin och Gun Widmark: Forskning kring könroller i språk. Projekt och planer vid FUMS

Tove Skutnabb-Kangas och Olaug Rekdal: Könroller i språk. Synpunkter på projektets uppläggning

Margareta Westman: Könroller i språk

Av övriga rapporter kan här också nämnas:

nr 51, Richard Molin: Bildspråk i talat språk, 1977

nr 56, Elsie Wijk Andersson: Om placeringen av några vanliga adverb i bisatser, 1977

En komplett förteckning över rapportserien kan fås från FUMS. BN, MW

Språk i utveckling. Utg. av Åke Pettersson och Lennart Badersten. LiberLäromedel, Lund 1977. 250 s.

Språk i utveckling är avsedd att täcka huvuddelen av den språkliga orienteringen — utom grammatikundervisningen — inom klassläroutbildningen. Boken vill dels introducera några språkvetenskapliga delområden, dels ge goda insikter i barns språk och språkutveckling.

Eva Gårding redovisar "Talet" hela den fonetiska och fonologiska sidan av språket från talet på hjärnnivå till prosodiska regler, uttalsnormer och regler för samtal. De regionalt och socialt betingade uttalsvarianterna och skolans uttalsundervisning, särskilt när det gäller dialektala avvikelser, behandlas utförligt och *Gårding* talar här främst för att lärarna lär sig tolerans och förståelse för barnens dialekt. *Kerstin Naucélér* beskriver i "Stavning på språkets grund" de svårigheter som möter skoleleven som utifrån sitt tal skall lära sig stava. Hon tar bl.a. upp de problem som orsakas av reduktioner: *fasna—fastna*, assimilationer: *ynklig—ynklik* och dialektala uttals egenheter: *beduma—bedöma*. Huvudsakligen utifrån komponentanalysen skriver *Christer Platzack* i "Språkets betydelse-sida" om ordens betydelse. Även satsers och meningars betydelse behandlas, och då främst utifrån ett kasusgrammatiskt perspektiv.

Bokens kanske mest centrala kapitel, "Barnspråk" och "Det sociala språket", är båda skrivna av *Åke Pettersson*. Barnspråkskapitlet ger — främst genom referat av den mycket fylliga forskningen på området — en bild av barnets språktillägnet alltifrån den första enordssatsen till gymnasistprosans närmande till professionella stilideal. De ur skolsynpunkt viktiga frågorna om barns förmåga att förstå språkliga yttranden och deras tillägnet av språkliga normer uppmärksammas särskilt.

Det språksociologiska kapitlet refererar de talrika, främst

svenska, undersökningarna inom detta område. Stort utrymme ägnas de sociala skillnaderna i barnspråket och i barns språkliga prestationer i skolan som bland andra Holmlund, Grundin, Erasmie och Hultman visat på.

Odd Grandin vill lära ut konsten att välja stil med hjälp av stilanalyser och en rad välfunna exempel på stilöverföringar. Kapitlet avslutas med en redogörelse för sambandet mellan olika språkdrag och lärarbedömning av elevuppsatser. Språknormer och språklig bedömning i skolan tas sedan sammanfattande upp av *Margareta Westman* (samma uppsats i *Språkvård* 1977: 1).

I det avslutande kapitlet "Tvåspråkighet och språkkontakt" diskuterar *Tove Skutnabb-Kangas* och *Lennart Badersten* en del av de problem som kan uppstå vid språkbyten och hur undervisningen av invandrabarn kan organiseras för att dessa problem skall kunna undvikas.

Språk i utveckling kompletteras av ett stort antal övningsuppgifter — uppgifter som även den "vanlige" läsaren har både nöje och nytta av att ta sig en funderare på. *PAP*

Svenskans beskrivning 10. Förhandlingar vid tionden sammankomsten för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning. Särtryck ur Nysvenska studier 57. Lund 1977. 226 s.

Volymen innehåller följande 17 uppsatser:

Sture Allén: Morf-o-log-i och poly-sem-i

Bo Ralph: Individuell och kollektiv variation

Nils Jörgensen: Studium över textbyggnaden i talad svenska
Gösta W. Berglund—*Sven O. Hultgren*: Dialektalande elever i övre Dalarna — några resultat från två empiriska undersökningar

Björn Hammarberg: Svenskan i ljuset av invandrares språkfel

Åke Viberg: Svenskan i språktypologiskt perspektiv

Alvar Nyqvist Goës: Svensk ordton och ordaccent (stress) helt förutsägbara?

Anders Löfqvist: Artikulatorisk programmering — några data kring svenska obstruentkombinationer

Antti J. Pitkänen: Semantiska aspekter på bruket av genitiv

och dess omskrivningar i nusvenska

Jens Allwood: Om analys av kommunikationsverb

Anders Holmberg: Om indirekta direktiver

Marketta Sundman: Om utebliven subjektivering i svenskan

Godelieve Laureys: Adverbialet som parameter för situationell språkvariation.

Robert McAllister: "Tense — lax" oppositionens fysiologiska bas i svenskans rundade vokaler

Taina Pitkänen: Nominal stil

Karin Aijmer: Partiklarna ju och väl

Stina Borgstam: Nog är tillräckligt CG

Westman, Margareta: Att skriva bättre offentlig svenska. Utg. av Statens personalutbildningsnämnd och Svenska språknämnden. Liber Förlag, Stockholm 1977. 96 s.

Boken är utformad för att i första hand användas som kursbok och studiematerial i studiecirkel inom den offentliga förvaltningen, men den kan också användas i andra slag av kurser och för självstudier — och som nyttig läsning för alla som sysslar med offentlig svenska. Boken har hittills använts i sex veckokurser för utbildning av cirkelledare vid olika statliga myndigheter. Här behandlas systematiskt olika faktorer som kan göra texter svårlästa, t.ex. *ordvalet* (långa ord, ålderdomliga ord, fackord, modeord, vaga ord, ordens böjning), *meningarna*, *det allmänna greppet om ämnet* (abstrakt—konkret, allmänspråkligt och fackspråkligt m.m.), *det personliga språket*. Nytt och intressant för den här typen av läromedel är särskilt de textlingvistiska aspekterna: *textens uppbyggnad, olika sätt att ordna ett innehåll, att uttrycka sammanhang.*

Ett avsnitt ägnas åt att visa hur texter av olika typer — beslut, domar, utredningar o.d. — kan skrivas om och även hur det kan gå till att låta en text byta genre.

Till varje avsnitt finns ett antal studieuppgifter. Boken är försedd med en kommenterad litteraturlista samt med en söklista för ordböcker o.d., "Var tar man reda på vad?". CG

Vardagsskrift till Jan och Jens i anledning det året dom närmade sig 31. Utg. Tove Skutnabb-Kangas och Olaug Rekdal.

Uppsala 1977. Kan rekvideras från Olaug Rekdal, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

Föremål för vardagsskriften är språkforskarna Jan Anward och Jens Allwood. I skriften till dem levererar 15 äldre och yngre lingvister (däribland de själva) från Sverige, Norge och Finland en rad tokskaper och klokskaper, systematiserade dår-finkerier och ärliga övertygelser. Bland bidragen kan nämnas en analys av den finländska tystnaden, diskussioner om mans-, kvinno- och androgynspråk, tankar om språkgädjen och skolan samt skilda betraktelser över lingvistens förhållande till språket och verkligheten. Uppsatserna är av skiftande kvalitet, men det gör mindre. Ett viktigt drag är nämligen den distans som flera av författarna visar till det de håller på med, en distans som kan vara välgörande både utåt och inåt. Som festskrift betraktad är boken allt annat än vardaglig. Som vardagsskrift är den däremot särdeles festlig. *CG*